

Act your age!

Een verkennend onderzoek naar de aanwezigheid
van oudere actrices in Nederlandse box-office

Berit van Lier

3844293

Master Thesis Blok 3 - 2016

Film en Televisiewetenschap

23 Mei 2016

Dr. J. Thissen

Samenvatting

Historisch onderzoek naar de leeftijden van actrices in speelfilms en hoe de rollen die vrouwen spelen samenhangt met leeftijd is schaars. Amerikaanse studies van Heather Addison en Dorris Bazzini laten zien dat oudere actrices in Hollywood lange tijd het onderspit delfden in vergelijking met jongere actrices en acteurs.¹ Nederlands onderzoek van Maaïke Meijer, Daniëlle Bruggeman en Anneke Smelik toont voor andere mediaformats en fotografische kunst in Nederland aan dat daarin de laatste jaren meer oudere vrouwen te vinden zijn.² Het gebrek aan onderzoek is met name opvallend aangezien we nog niet af zijn van een negatief vooroordeel over ouderen en ouderdom, zowel binnen de maatschappij als binnen de filmindustrie. Om een beeld te krijgen van deze problematiek met betrekking tot Nederlandse speelfilms probeert deze scriptie antwoord te geven op de volgende vraag: In hoeverre is er een verandering waar te nemen in het aantal hoofdrollen en belangrijke bijrollen voor oudere actrices in Nederlandse speelfilms sinds de jaren zeventig?

Aan de hand van de jaarverslagen van de Nederlandse film- en bioscoopbranche zijn per decennium Top-10 lijsten opgesteld van de Nederlandse box-office hits. Ten eerste is gekeken naar de verdeling in leeftijden tussen actrices en acteurs die hoofd- en belangrijke bijrollen in die speelfilms hebben gespeeld. Hieruit blijkt dat in Nederlandse speelfilms geleidelijk aan meer rollen zijn gekomen voor oudere actrices, met een sterke stijging sinds 2010. Dit komt voornamelijk vanwege het romantische komedie genre en ensemble casts. Beiden hebben ruimte gegeven aan meer narratieven over en rollen voor oudere vrouwen. In het tweede hoofdstuk komt naar voren dat actrices ouder dan 40 jaar aanzienlijk minder rollen krijgen in vergelijking met oudere acteurs. Ten slotte wordt geopperd dat vanwege de vergrijzing er een klimaat is dat de trend van meer oudere vrouwen in films positief heeft beïnvloed.

Hoewel jongere actrices meer rollen hebben vertolkt, waren de personages van zowel de jonge als oudere actrices niet altijd een positieve representatie van vrouwen. In de jaren '70 bijvoorbeeld vertolkten veel jongere actrices rollen als prostitués. Ontwikkelingen binnen de samenleving zoals de vergrijzing en het groeiende aantal werkende oudere vrouwen heeft voor de rollen van oudere actrices positieve gevolgen gehad. Zo zijn er langzaam meer

¹ Heather Addison, "Must the Players Keep Young?": Early Hollywood's Cult of Youth," *Cinema Journal* 45, no. 4 (2006) en Dorris Bazzini et al., "The Aging Woman in Popular Film: Underrepresented, Unattractive, Unfriendly, and Unintelligent," *Sex Roles* 36, no. 7-8 (1997).

² Maaïke Meijer, "De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan: capabele oudere vrouwen steeds vaker in beeld," *Opzij* (juli/augustus, 2000) en Daniëlle Bruggeman en Anneke Smelik, "De esthetiek en erotiek van ouderdom in de beeldcultuur ontrafeld," in *Seksualiteit van ouderen: Een multidisciplinaire benadering*, ed. Aagje Swinnen (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2011).

vrouwelijke personages met een baan en liefdesrelaties gekomen die door oudere actrices worden gespeeld. Concluderend is er een groei in het aantal rollen voor oudere vrouwen in speelfilms, maar moet nog blijken of deze groei stand houdt, al kunnen we op basis van de statistieken optimistisch zijn.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Bestaand onderzoek	7
Methode.....	9
Hoofdstukopzet.....	10
Hoofdstuk 1: Leeftijd	12
1970-1980.....	12
1980-1990.....	14
1990-2000.....	15
2000-2010.....	17
2010-2015.....	18
Conclusie.....	20
Hoofdstuk 2: 40 plussers.....	21
Verschillen tussen de vrouwelijke en mannelijke 40 plussers	22
Vergelijking met de bevolking als geheel	25
Conclusie.....	27
Hoofdstuk 3: Rolverdeling	28
Rolverdeling van alle personages	29
40 plussers	32
Conclusie.....	33
Conclusie	35
Bibliografie	39
Literatuur	39
Internet.....	40
Bijlagen	42
Top-10's.....	42
Vooronderzoek.....	44
Leeftijd	56
Genre	57
Rolverdeling	58

Inleiding

“Patricia Arquette is here. So, so wonderful in the film *BOYHOOD*. *BOYHOOD* proves that there are still great roles for women over forty, as long as you get hired when you’re under forty.”³ Deze grap maakte Amy Poehler tijdens de uitreiking van de Golden Globes in 2015. *BOYHOOD* (Richard Linklater, 2014) werd over een periode van 12 jaar opgenomen. Aan het begin van de film was Patricia Arquette nog een ‘jonge’ actrice. Zij was 34 toen de opnameperiode startte en 46 toen de film in première ging. Poehler raakte met haar grap een gevoelige snaar: de obsessie van Hollywood met jeugdig talent, zeker als het om vrouwen gaat. In Hollywood lijkt het namelijk haast onmogelijk voor oudere actrices om aan een rol te komen. Zij verdwijnen naar de marge zodra de eerste rimpels verschijnen.

Is dit ook in Nederland het geval? Actrices Linda de Mol, Lies Visschedijk en Susan Visser gaven recentelijk in een interview aan dat er in Nederland steeds beter ingespeeld wordt op oudere actrices.⁴ De Mol stelt dat er goede rollen voor hun zijn. Bovendien: als ze niet aan haar worden aangeboden, dan schrijft zij ze wel zelf, aldus De Mol.⁵ Dit heeft ze laten zien met de twee *GOOISCHE VROUWEN* (Will Koopman, 2011 en 2014) films. Beide hits gaan over vrouwen van eind dertig tot vijftig jaar. Maar heeft De Mol gelijk? Is er echt genoeg werk voor oudere actrices in de Nederlandse filmindustrie? Ik onderzoek in hoeverre oudere actrices hoofdrollen en belangrijke bijrollen hebben gespeeld in Nederlandse speelfilms sinds de jaren zeventig. Hierbij ligt de focus op de leeftijden van actrices, de ouderdomsgrens voor actrices en de vergelijking met hun mannelijke collega’s. Daarnaast wordt ook naar andere elementen zoals de rolverdeling en rolomschrijving gekeken.

Een eerste stap in het onderzoeken van de leeftijden van oudere vrouwen in de media in Nederland is gemaakt door Maaïke Meijer. In een populair-wetenschappelijk essay voor *Opzij* gaat zij onder andere in op de resultaten van een studie van NOS Bureau Beeldvorming naar de aanwezigheid van oudere actrices in Nederlandse televisieseries.⁶ Meijer stelt dat op basis van deze studie en eigen observaties er steeds meer ruimte in TV-series, films en reclames komt voor oudere vrouwen (zij legt de grens bij vijftig plussers). Positief noemt zij de groeiende aanwezigheid van vrouwen die meer voorstellen dan simpelweg ‘mooi

³ “2015 Golden Globes Tina Fey and Amy Poehler Full Monologue HD Cosby,” YouTube video, 2:10, van de Golden Globes uitreikingen op 11 januari 2015, gepost door “willjuan,” 12 januari 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=dZRTIX4Dxo4>

⁴ Lara Zevenberg, “Oudere actrices niet uitgerangeerd in Nederlandse filmwereld,” 26 november, 2014, <http://www.nu.nl/film/3937261/oudere-actrices-niet-uitgerangeerd-in-nederlandse-filmwereld.html>

⁵ Ibidem.

⁶ Meijer, “De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan,” 44.

liefdesobject of liefvallige assistente.’⁷ Meijer onderbouwt haar artikel met voorbeelden uit televisieseries en reclames. Problematisch is dat haar filmvoorbeelden enkel films betreft die gemaakt zijn door Marleen Gorris, een feministische regisseuse die altijd met oudere actrices werkt.⁸ Zij zegt weinig over bredere en lange termijn ontwikkelingen.

Omdat statistieken over de aanwezigheid van oudere actrices in Nederlandse speelfilms ontbreken, zal dit onderzoek dienen als een eerste inventarisatie. Daarom zal in deze scriptie de volgende vraag worden beantwoord: In hoeverre is er een verandering waar te nemen in het aantal hoofdrollen en belangrijke bijrollen voor oudere actrices in Nederlandse speelfilms sinds de jaren zeventig? Om hier antwoord op te kunnen geven zullen verschillende aspecten onderzocht worden. Ten eerste de leeftijden van actrices en acteurs met hoofd- en belangrijke bijrollen. Daarbij worden voornamelijk de verschillen tussen mannen en vrouwen belicht. Verder wordt onderzocht welke leeftijdsgrens er voor actrices gehanteerd lijkt te worden, waarop ze nog wel of juist geen belangrijke rollen meer krijgen. Als laatste wordt gekeken hoe een eventuele groei in het aantal oudere actrices in films verklaard kan worden. Voor de afbakening van het onderzoek is ervoor gekozen om de jaren zeventig als beginpunt te nemen omdat toen pas de naoorlogse Nederlandse speelfilmproductie goed op gang kwam.⁹ In navolging van het onderzoek van Peter Krämer in *The New Hollywood* zal dit werkstuk zich richten op de box-office hits. Krämer gebruikt in zijn onderzoek uitsluitend de meest succesvolle films, omdat deze volgens hem een goede graadmeter zijn voor zowel de denkbeelden van de filmindustrie als het publiek.¹⁰

“The main reason for studying hits is that they were enormously important both for the film industry and for audiences; they generated a substantial portion of Hollywood’s income and were seen by the largest numbers of people, many of whom watched them repeatedly.”¹¹

⁷ Meijer, “De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan,” 44.

⁸ Ibidem, 46.

⁹ Hans Schoots, *Van Fanfare tot Spetters. Een cultuurgeschiedenis van de jaren zestig en zeventig* (Amsterdam: Uitgeverij Bas Lubberhuizen, 2004), 8.

¹⁰ Peter Krämer, *The New Hollywood: From Bonnie and Clyde to Star Wars* (Londen: Wallflower Press, 2005), 4.

¹¹ Ibidem, 4.

Bestaand onderzoek

Ondanks dat er slechts beperkt onderzoek verricht is naar de leeftijdsverdeling van actrices, geeft dit wel een beeld van de ontwikkelingen tot nu toe. Een goed startpunt is het artikel “Must the Players Keep Young?” van filmwetenschapster Heather Addison. Hierin laat zij zien dat jeugdigheid de maatstaf was in het Hollywood van de jaren twintig. De focus op jeugd in Hollywood begon met een dualistisch beeld van ouderen. Ouder worden werd gezien als een positieve ontwikkeling zolang men maar gezond was en zelfstandig bleef. Ouderdom werd bekritiseerd wanneer er sprake was van slechtere gezondheid, verlies aan kracht en afhankelijkheid.¹² Addison stelt dat de maatstaf van jeugd ondersteund werd door zowel een ‘consumer culture’ die gericht was op jongeren en Hollywood die dit beeld van jeugd verheerlijkte.¹³ De ‘genadeloosheid van de camera’ vroeg bovendien om jonge acteurs. Tot slot werden veel films gemaakt voor een jong publiek, omdat er door de studio’s vanuit werd gegaan dat jongeren het grootste deel van het publiek uitmaakten.¹⁴

Onderzoek van Dorris Bazzini over oudere actrices in populaire films uit de jaren veertig tot en met de jaren tachtig heeft ook op een ondervetegenwoordiging van oudere actrices gewezen. Hoewel de onderzochte perioden door Addison en Bazzini niet direct op elkaar aansluiten lijkt de onderrepresentatie van oudere vrouwen op het witte doek een structureel fenomeen. Bazzini’s onderzoek wijst uit dat 38% van de mannelijke hoofdrollen vertolkt werd door mannen van boven de 35 jaar terwijl bij de vrouwelijke hoofdrollen slechts 8% werd vertolkt door 35 plussers.¹⁵ Ook wees het onderzoek uit dat op zeven karakterkenmerken waaronder vriendelijkheid en intelligentie, oudere vrouwen negatiever neergezet werden dan oudere mannen.¹⁶

Het essay “De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan” van Maaïke Meijer, waarnaar ik eerder verwees, gaat over de aanwezigheid van oudere, capabele vrouwen in de Nederlandse media, met name op televisie.¹⁷ Hierin stelt zij dat er meer oudere vrouwen op de werkvloer zijn en dat als gevolg hiervan we meer vrouwelijke deskundigen zien in de media. Ook het vergrote aanbod van Amerikaanse series op televisie, de toevoeging van oudere vrouwen in soaps en reclames voor de oudere doelgroep hebben volgens Meijer een toename van oudere vrouwen binnen media teweeg gebracht.¹⁸ Meijer sloot haar artikel dat

¹² Addison, “Must the Players Keep Young?,” 4.

¹³ Ibidem, 6.

¹⁴ Ibidem, 16.

¹⁵ Bazzini, “The Aging Woman in Popular Film,” 538.

¹⁶ Ibidem, 540.

¹⁷ Meijer, “De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan,” 44.

¹⁸ Meijer, “De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan,” 46, 47.

geschreven is in 2000 af met de voorspelling dat “het de komende tien jaar wezenlijk gaat veranderen met de aanwezigheid van oudere vrouwen in tekst en beeld.”¹⁹

Meer dan tien jaar later geven Daniëlle Bruggeman en Anneke Smelik in “De esthetiek en erotiek van ouderdom in de beeldcultuur ontrafeld” inderdaad aan dat er een kentering merkbaar is, maar dat deze langzaam gaat. Hun onderzoek richt zich op reclames en fotografische kunst. Bruggeman en Smelik beginnen hun artikel vanuit de vooronderstelling dat er een overheersing van jeugd binnen de beeldcultuur is en daarmee ook een afkeer tegen wat zij de *Ander* noemen.²⁰ De *Ander* zijn in dit geval ouderen (en impliciet het ouder worden an sich). Het heersende schoonheidsideaal van jong zijn binnen de populaire cultuur heeft gemaakt dat de esthetiek en erotiek van ouderen tot taboe verklaard zijn.²¹ Met vier verschillende voorbeelden, één reclame en drie fotografische projecten, geven Bruggeman en Smelik aan dat sommigen trachten deze norm te doorbreken.

Deze scriptie onderzoekt of deze trend ook binnen Nederlandse speelfilms waarneembaar is. Onderzoek uit Amerika naar leeftijden van filmactrices zal handvatten bieden voor het perspectief van dit onderzoek. Onder andere op welke manier de aanwezigheid van oudere actrices in Amerikaanse speelfilms is veranderd. Deborah Jermyn stelt in haar artikel “Get a life, ladies. Your old one is not coming back,” dat binnen de populaire cultuur de waarde die aan vrouwen toegeschreven wordt onlosmakelijk verbonden is met jeugd.²² Deze negatieve blik op ouderdom bij vrouwen verdient volgens Jermyn meer aandacht binnen de film en celebrity wetenschap. Daarom laat haar artikel over de toen 66-jarige actrice Diane Keaton en haar rollen binnen het genre van de romantische komedie zien dat er nog wel opties voor oudere actrices zijn. Zij krijgen binnen dit specifieke genre steeds meer kansen om hoofdrollen te blijven spelen.²³ Steeds meer scenario’s binnen het genre worden geschreven met het oog op het vergrijzende publiek, dat ook in toenemende mate door Hollywood gezien wordt als een serieuze doelgroep. Volgens Jermyn wordt met het genre van de romantische komedie die een ‘multidimensionale, aantrekkelijke representatie van oudere vrouwen’ kan laten zien, daar een eerste poging toe gedaan.²⁴ Het stereotype kenmerk van het genre is volgens haar de heteroseksuele vrouw die voldoening haalt uit het

¹⁹ Ibidem, 47.

²⁰ Bruggeman en Smelik, “De esthetiek en erotiek van ouderdom,” 271.

²¹ Ibidem, 268.

²² Deborah Jermyn, “‘Get a life, ladies. Your old one is not coming back’: ageing, ageism and the lifespan of female celebrity,” *Celebrity Studies* 3, no. 1 (Maart, 2012): 2.

²³ Deborah Jermyn, “‘Glorious, glamorous, and that old standby, amorous’: the late blossoming of Diane Keaton’s romantic comedy career,” *Celebrity Studies* 3, no. 1 (Maart, 2012): 37.

²⁴ Ibidem, 38, 48.

tegen alle verwachtingen in vinden van de perfecte man. Dit geldt niet alleen voor de jongere, maar ook oudere actrices.²⁵ Jermyn omschrijft dit als de ‘girling’ van oudere vrouwen. Zij legt dit uit als de toeschrijving van karakteristieken aan oudere vrouwen die normaliter alleen jongeren toebehoren.²⁶

Naast genrekenmerken is dus ook de karakterisering van oudere actrices en de personages die zij spelen van belang. Imelda Whelehan ziet ook in haar onderzoek naar de representatie van oudere vrouwen door Hollywood, dat de ‘girling’ van oudere vrouwen veelvuldig voorkomt.²⁷ Zij stelt echter dat er binnen films ook een andere optie is waarin juist de negatieve karakteristieken van ouderdom worden belicht. Zowel de menopauze als het verlies van vitaliteit zijn herhaaldelijk terugkomende elementen in films die de negatieve kant van ouder worden tonen.²⁸ Ook Whelehan oppert het genre van de romantische komedie als een plek waar oudere vrouwen wel positievere en representatievere rollen in speelfilms krijgen.²⁹ Zij geeft het voorbeeld van Meryl Streep die altijd zichtbaar is gebleven binnen films. Dit deed zij niet alleen door karakterrollen te spelen, maar zij heeft ook hoofdrollen in romantische komedies gespeeld toen zij 60 was. Hierin was zij niet een vrouw die bekritiseerd werd op haar leeftijd, in tegendeel, zij mag zowel grappig, geliefd als seksueel actief zijn.³⁰

In Hollywood lijkt er dus op basis van beperkte literatuur recentelijk een voorzichtige verbetering te zijn ontstaan ten aanzien van rollen voor oudere actrices. In Nederland lijkt dat voor andere mediaformats ook het geval, maar er is nog geen studie die dit voor Nederlandse speelfilms heeft onderzocht.

Methodie

Binnen de beperkingen van een Master scriptie is het niet mogelijk om alle Nederlandse speelfilms te bestuderen die in de periode van 1970 tot 2015 gemaakt zijn. Per decennium worden daarom de tien films die de meeste bezoekers trokken geanalyseerd. Ook voor de periode van 2010 tot 2015 is een Top-10 samengesteld van de populairste films. Deze hitlijsten zijn opgesteld op basis van de cijfers die gepubliceerd zijn in de jaarverslagen

²⁵ Jermyn, “‘Glorious, glamorous, and that old standby, amorous’,” 48.

²⁶ Jermyn, “‘Get a life ladies,’” 1.

²⁷ Imelda Whelehan, “Ageing Appropriately: Postfeminist Discourses of Ageing in Contemporary Hollywood,” in *Postfeminism and Contemporary Hollywood Cinema*, ed. Joel Gwynne en Nadine Muller (Palgrave Macmillan: New York, 2013), 78.

²⁸ *Ibidem*, 86, 88.

²⁹ *Ibidem*, 89.

³⁰ *Ibidem*, 87.

van de Nederlandse film- en bioscoopbranche.³¹ In deze jaarverslagen zijn geen letterlijke Top-10's verschenen, waardoor deze zelf samengesteld zijn door zowel de Top-20 als Top-50 lijsten te gebruiken.³² Uitgangspunt zijn de bezoekersaantallen, niet de box-office omzetten, omdat de laatste een minder nauwkeurig beeld geven. Ook is ervoor gekozen jeugdfilms uit de lijsten te halen, omdat die films niet voor een breed publiek gemaakt zijn en daarom een vertekend beeld opleveren.

De films zelf zijn niet bekeken. Informatie over rollen, acteurs (m/v) en genres van de speelfilms is verzameld via de websites van de Internet Movie Database (*imdb.com*) en Movie Meter (*moviemeter.nl*). Voor beide websites was niet exact te achterhalen waar de beschikbare informatie op gebaseerd is en door wie deze verzameld wordt. Door de informatie van twee websites met elkaar te vergelijken is de kans op onjuiste gegevens kleiner. Bovendien vullen de websites elkaar vaak aan qua informatie. Zo zijn de synopsissen die op *moviemeter.nl* beschikbaar zijn uitgebreider dan die op *imdb.com*. Anderzijds geeft *imdb.com* informatie over de acteurs, terwijl deze ontbreekt op *moviemeter.nl*. Wanneer de leeftijden van actrices of acteurs ontbraken op *imdb.com*, is deze informatie gezocht op de websites van acteurs/producenten.

Er is bewust voor gekozen om ook de leeftijden van de acteurs erbij te betrekken. Niet alleen de verschillen tussen oudere en jongere vrouwen bieden inzichten in de leeftijdstrends binnen films, maar juist ook de vergelijking met de ontwikkelingen bij mannelijke collega's. Voor zowel de genres als de rolomschrijvingen werd van de informatie op *imdb.com* en *moviemeter.nl* uitgegaan. De genres worden op beide websites apart benoemd. Veelal kwamen ze overeen, maar bij tegenstrijdigheden werden de officiële filmwebsites gebruikt om de doorslag te geven. Hetzelfde gold voor de rolomschrijvingen. De meesten kwamen overeen in de synopsissen op beide websites, of al in de namen van de personages.

Hoofdstukopzet

Dit onderzoek is aan de hand van verschillende deelvragen gestructureerd. De eerste deelvraag: Wat is de verdeling tussen jongere en oudere vrouwelijke actrices in de box-office hits en verschilt deze van de mannelijke acteurs? is lijdend voor Hoofdstuk 1. Hierin wordt

³¹ Deze jaarverslagen zijn te vinden op de website van *Historie Film- en Bioscoopbranche*, bekeken op 5 februari 2016, <http://www.film-bioscoopbranche.nl/periodicals/JRV>

³² Deze lijsten zijn terug te vinden in de volgende bronnen via <http://www.film-bioscoopbranche.nl/periodicals/JRV>: Film: 1 september 1990, p. 16; Jaarverslagen: 2000, p. 35; 2010, p. 56; 2014, p. 42.

als eerste gekeken naar hoeveel actrices en acteurs er per leeftijdscategorie per decennium in de films zaten.³³ Door middel van een focus op genres, ontwikkelingen binnen de Nederlandse filmindustrie en de rolverdeling tussen mannen en vrouwen worden de leeftijdstrends van de actrices en acteurs in de speelfilms per decennium geanalyseerd. Uit het onderzoek dat aan de basis lag voor het eerste hoofdstuk komt een duidelijke leeftijdsgrens naar voren waarna veel minder actrices in films hebben gespeeld.

Op deze leeftijdsgrens zal in Hoofdstuk 2 de focus liggen. De tweede deelvraag is leidend geweest voor dit hoofdstuk: Op welke manier verschilt de aanwezigheid van oudere actrices in films met jongere actrices, met acteurs en ten opzichte van de vrouwelijke Nederlandse bevolking? Als eerste zijn het aantal jongere en oudere actrices tegenover elkaar gezet om de verschillen duidelijk te maken. Daarna zijn de percentages van de oudere actrices en acteurs per decennium naast elkaar gezet. De heersende kritische visie op ouderdom in de maatschappij dient als uitleg voor de verschillen tussen oudere actrices en acteurs. Als laatste wordt gekeken hoe de verdeling van leeftijden onder actrices zich verhoudt tot die van de Nederlandse bevolking als geheel.³⁴ Hierdoor kan gekeken worden of de ontwikkelingen binnen films representatief zijn voor de veranderingen die binnen de maatschappij spelen.

De derde deelvraag wordt in Hoofdstuk 3 beantwoord: Welke rollen worden door jongere dan wel oudere actrices vertolkt en veranderen deze rollen zowel met leeftijd als in de verschillende decennia? Als eerste wordt naar de rolomschrijvingen van alle vrouwelijke actrices gekeken. Vanuit een onderverdeling in categorieën wordt gekeken hoe deze rollen door de jaren heen zijn veranderd. Met aanvulling van onderzoeken en kerncijfers van het CBS over werkende vrouwen/moeders zal dieper op de representatie van vrouwen in speelfilms in worden gegaan in vergelijking met de vrouwelijke Nederlandse (beroeps)bevolking.³⁵ Tot slot wordt ingezoomd op de rollen van oudere actrices en hoe deze door de jaren heen zijn veranderd. Van daaruit wordt gekeken wat dat zegt over de representatie van oudere vrouwen in films van 1970 tot nu.

³³ Elke leeftijdscategorie bestaat uit tien jaar. Dus 10-20, 20-30 etc.

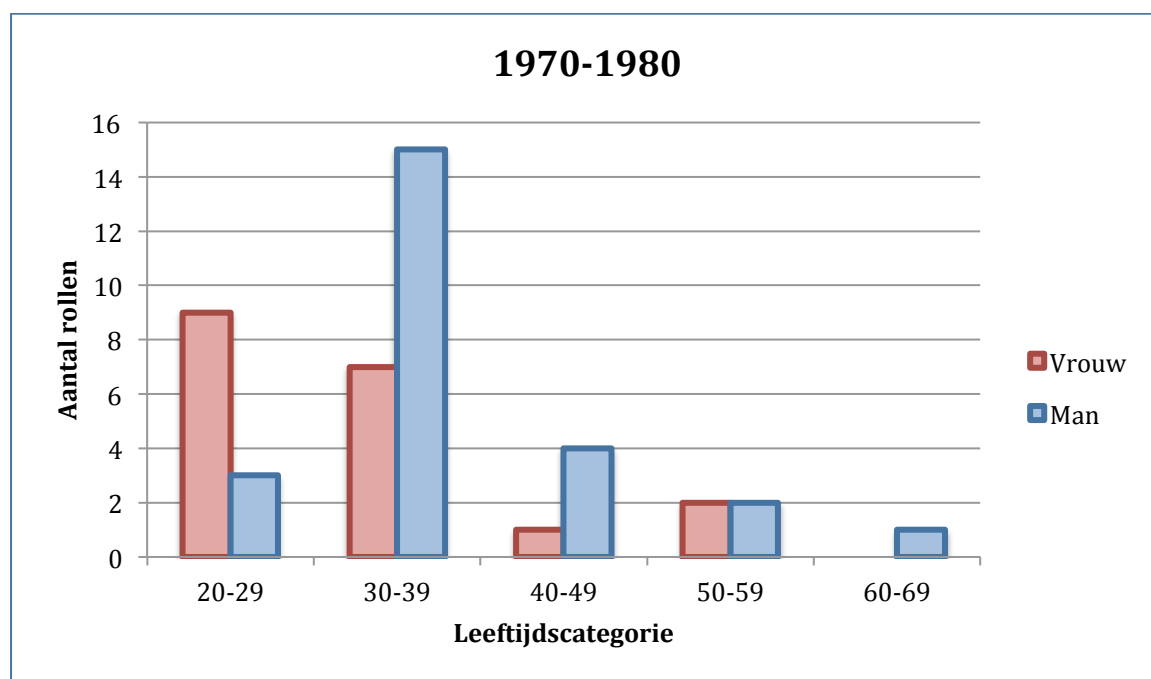
³⁴ Het CBS heeft zelf leeftijdscategorieën samengesteld, 0-20, 20-45, 45-60 en 60+. Deze categorieën voldoen echter voor dit onderzoek niet, aangezien de categorieën een te grote hoeveelheid aan leeftijden beslaat. Daarom zal met de gegevens uit de bevolkingspiramides per 10 jaar gekeken worden welke percentages de leeftijdscategorieën (10-20, 20-30 etc.) uitmaken.

³⁵ “Arbeidsdeelname; kerncijfers,” StatLine CBS, 11 februari 2016, <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82309NED&D1=1,13-14,16-18&D2=1&D3=1,4-6,9-10,14-22&D4=0&D5=4,9,14,19,24,29,34,39,44,49,54,59,1&HDR=G4,T,G1&STB=G2,G3&VW=T>

Hoofdstuk 1: Leeftijd

In dit hoofdstuk wordt onderzocht welke leeftijd de actrices en acteurs hadden in het jaar van de première van de films waarin zij speelden. Hiermee kan worden bepaald wat de verdeling is tussen het aantal rollen voor jongere en oudere actrices en acteurs in de afgelopen 4,5 decennia. Per decennium zijn het aantal hoofd- en belangrijkste bijrollen uiteen gezet. Aan de hand van de synopsissen is een inschatting gemaakt over welke rollen hoofd dan wel belangrijke bijrollen waren. Met deze gegevens zal vervolgens een analyse volgen vanaf welke leeftijdscategorie er een discrepantie is op te merken tussen rollen voor vrouwen en mannen en jongere en oudere actrices en acteurs. Deze uitkomsten zullen bovendien een indicatie geven over de aanwezigheid van oudere actrices in speelfilms en hoe deze in de afgelopen 45 jaar is veranderd.

1970-1980

Figuur 1: Aantal rollen voor actrices (n=19) en acteurs (n=25) per leeftijdscategorie, in de box-office hits van 1970 – 1980

In 1970 zaten er in de 10 grootste box-office hits 19 vrouwelijke en 25 mannelijke rollen. De leeftijden van de actrices en acteurs lagen verspreid over 5 leeftijdscategorieën (opgebouwd uit 10 jaar). De jongste actrices en acteurs waren te vinden in de leeftijdscategorie van 20-29 jaar. Waar er geen actrices meer voorkwamen in de leeftijdscategorie van 60 tot en met 69

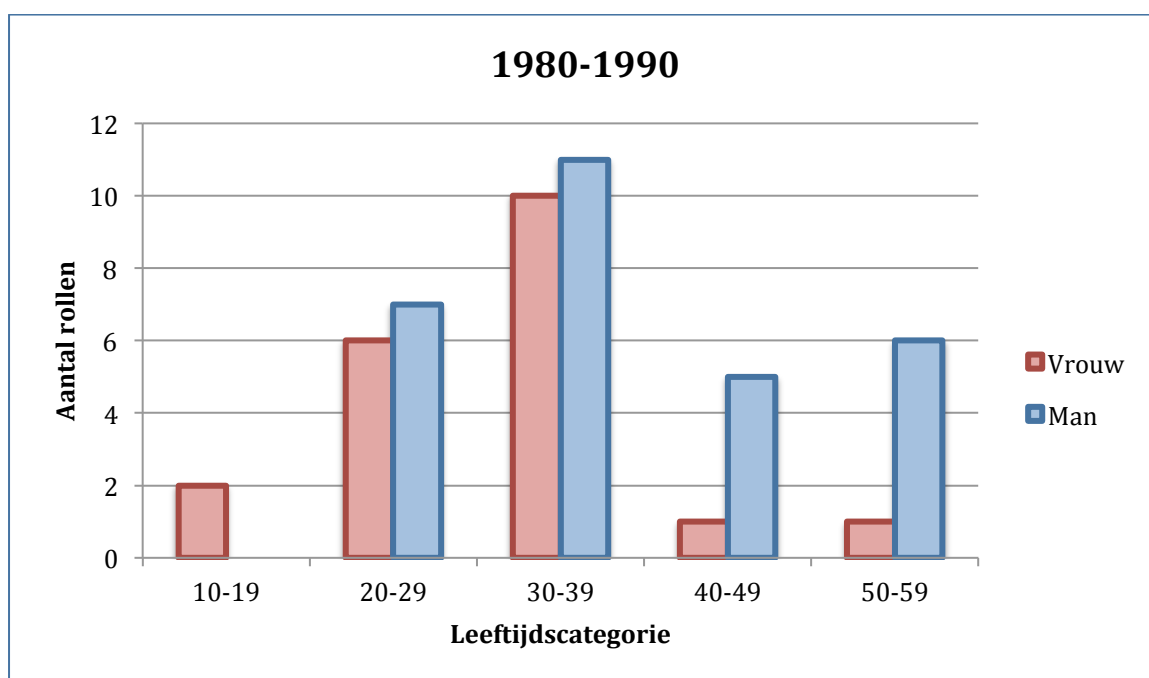
jaar, viel er nog wel 1 acteur in die categorie. In figuur 1 is te zien dat de meeste actrices en acteurs in de jongere leeftijdscategorieën vallen, namelijk tussen de 20 en 40 jaar. Bij zowel de actrices als de acteurs is er een duidelijke daling in het aantal rollen van 40 plussers waarneembaar.

Dat het overgrote deel van de actrices en acteurs in de jaren '70 jong is, kan verklaard worden aan de hand van het genre dat toen populair was. Alleen al de top 4 van meest bezochte films van de jaren '70 waren namelijk allemaal 18+ films. Met name films met uitgesproken seksuele lading waren zeer populair. *TURKS FRUIT* (Paul Verhoeven, 1973) stond in de jaren '70 op nummer 1 qua bezoekersaantallen en is (nog steeds) de grootste Nederlandse hit allertijden met meer dan 3.3 miljoen bezoekers.³⁶ Het veelvuldig uit komen van erotische films is van belang voor dit onderzoek aangezien in de dominante beeldcultuur erotiek en ouderen niet samen gaan volgens Daniëlle Bruggeman en Anneke Smelik.³⁷ Daarom is het niet verwonderlijk dat in een decennium waarin de seksfilm overheerste, ouderen aanzienlijk minder rollen hadden dan jongeren. Uit het diagram lijkt ook duidelijk te worden dat deze jeugdige maatstaf voor erotisch getinte films strenger gold voor vrouwen dan voor mannen. De meeste vrouwelijke rollen zijn namelijk vertolkt door actrices tussen de 20 en 30 jaar oud en de meeste mannelijke rollen door acteurs tussen de 30 en 40 jaar oud.

³⁶ *Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten*, jaarverslag 2014, bekeken op 10 april 2016, https://issuu.com/image-lisse/docs/jaarverslag2014_final_online

³⁷ Bruggeman en Smelik, "De esthetiek en erotiek van ouderdom in de beeldcultuur ontrafeld," 267.

1980-1990

Figuur 2: Aantal rollen voor actrices (n=20) en acteurs (n=29) per leeftijdscategorie, in de box-office hits van 1980 - 1990

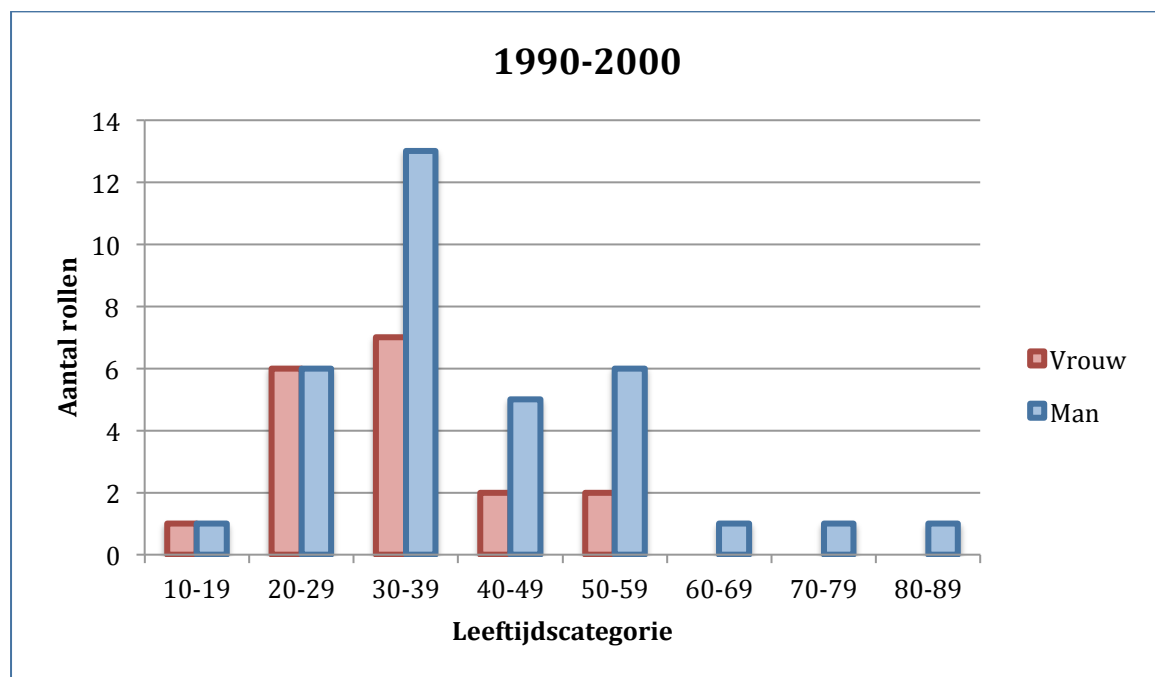
In de jaren '80 waren er 20 vrouwelijke personages en 29 mannelijke personages in de Top-10. Hoewel er minder vrouwelijke rollen in de speelfilms zaten, was de verscheidenheid aan leeftijden bij vrouwen groter dan bij mannen. Vrouwelijke actrices vielen namelijk binnen 5 leeftijdscategorieën en acteurs slechts binnen 4. 2 actrices vielen binnen de leeftijdscategorie van 10-19 jaar, terwijl de jongste acteurs ouder dan 20 jaar waren. In de jaren '80 waren zowel de meeste actrices als acteurs tussen de 30 en 40 jaar oud. Er waren slechts 2 actrices ouder dan 40 jaar, waar dat er bij de acteurs maar liefst 11 waren. Van deze acteurs waren er zelfs meer acteurs die ouder dan 50 jaar waren, dan die tussen de 40 en 50 jaar oud waren. Toch zijn het de jongere actrices en acteurs die een aanzienlijk groter aantal rollen hebben vertolkt.

Dat ook in de jaren '80 voornamelijk jongere actrices en acteurs rollen kregen in films valt wellicht te verklaren aan de hand van verschillende ontwikkelingen in de Nederlandse filmindustrie. Allereerst stond de Nederlandse speelfilmproductie nog in haar kinderschoenen en was in alle opzichten een jonge bedrijfstak. Ondanks de oprichting van het Fonds voor de Nederlandse Film (1983), kampte de sector met financiële problemen.³⁸ Vanwege de lage budgetten was de nog jonge Nederlandse filmindustrie vooral aantrekkelijk voor jong talent.

³⁸ Hans Klap, "Gemengd Zwemmen," *Film* (1 mei 1990): 22.

Daarnaast is het niet verwonderlijk dat er veel actrices en acteurs meerdere rollen hebben vertolkt. Zo zijn er 5 actrices waaronder Renée Soutendijk die 10 rollen hebben vertolkt, allen tussen de 20 en 40 jaar oud. En 4 acteurs die ook 10 rollen op zich hebben genomen. 2 van deze acteurs, Huub Stapel en Rijk de Gooyer, hebben ieder 3 rollen vertolkt. Dit was vooral voor Rijk de Gooyer uniek aangezien hij boven de 55 was. Ook zijn 2 actrices en 5 acteurs die al in minimaal 1 van de box-office hits in de jaren '70 een rol hebben vertolkt. Veel van hen waren ook al actief in de box-office hits van de jaren '70. Dit is slechts gedeeltelijk in bovenstaande grafiek terug te zien, aangezien 6 van de 10 films van voor 1983 zijn en de actrices en acteurs dus nog niet heel veel ouder zijn geworden. De Top 10 populairste films van de jaren '80 dankten hun populariteit waarschijnlijk deels aan de inzet van actrices en acteurs die zijn doorgebroken in de jaren '70. Willeke van Ammelrooy en Monique van de Ven vertolkten beiden meerdere rollen in de box-office hits van 1970-1990. Naast Rijk de Gooyer waren ook Peter Faber, Derek de Lint en Jeroen Krabbé in meerdere rollen in films uit de jaren '70 en '80 te zien.

1990-2000

Figuur 3: Aantal rollen voor actrices (n=18) en acteurs (n=34) per leeftijdscategorie, in de box-office hits van 1990 - 2000

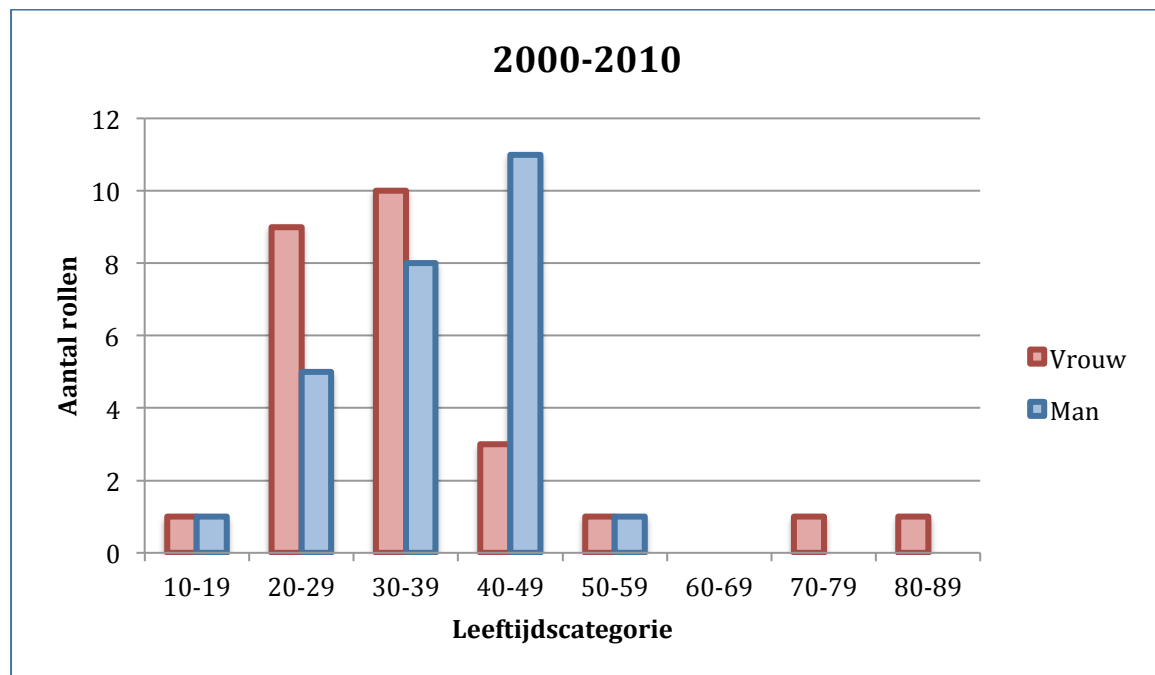
Ook in de films tussen 1990 en 2000 kregen vrouwen van boven de 40 minder vaak een rol toebedeeld. Willeke van Ammelrooy die de hoofdrol in ANTONIA (Marleen Gorris, 1995)

vertolkte zei als 51-jarige over haar rol: “De rol van Antonia is een geweldig cadeau. Er zijn weinig rollen voor actrices van mijn leeftijd, en als een rol als deze zich aandient, een rol die zo rijk en inspirerend is, voel je je een gezegend mens.”³⁹ Waar het voor oudere vrouwen dus nog steeds erg lastig was rollen te bemachtigen, lag dit voor mannen anders. Bij de mannen is er in de jaren ‘90 wel sprake van een grotere diversiteit in termen van leeftijd. Hier moet echter wel de kanttekening bij geplaatst worden dat er in iedere leeftijdscategorie van boven de 60 jaar slechts 1 acteur te vinden was. Bovendien steeg het totale aantal rollen voor oudere acteurs nauwelijks in vergelijking met de jaren ‘80. Ook in dit decennium zijn er meer acteurs dan actrices van boven de 40 jaar die een rol hebben vertolkt. Daarnaast ligt ook het totale aantal rollen van acteurs een stuk hoger dan van de actrices.

Deze onevenredigheid is in dit decennium het grootst van de totale onderzochte periode. Er zijn bijna twee keer zo veel rollen voor acteurs als actrices, namelijk 34 tegenover 18. Dit komt vanwege het grote aantal films met mannelijke hoofdrolspelers. Er waren 4 films met mannen in de hoofdrol. Hiervan had 1 film, OEROEG (Hans Hylkema, 1993), zelfs een volledig mannelijke cast. Daarnaast zaten er in de films met mannelijke hoofdrolspelers aanzienlijk meer mannen dan vrouwen in de rest van de cast. Dit lag anders bij de 3 films met vrouwen in de hoofdrol. Zo had de film DE JOHNSONS (Rudolf van den Berg, 1992) 1 vrouw meer in de cast, LEFT LUGGAGE (Jeroen Krabbé, 1998) had een even aantal actrices als acteurs, maar in ELINE VERE (Harry Kümel, 1991) waren meer mannelijke acteurs dan vrouwelijke, namelijk 4 tegenover 2. De overgebleven 3 films hadden een ensemble waarbij ook het merendeel uit mannelijke personages bestond.

³⁹ Holland Film Nieuws, 1 juni 1995, 18, bekeken op 8 april 2016, <http://film-bioscoopbranche.nl/issue/HFN/1995-06-01/edition/null/page/18>

2000-2010

Figuur 4: Aantal rollen voor actrices (n=26) en acteurs (n=26) per leeftijdscategorie, in de box-office hits van 2000 - 2010

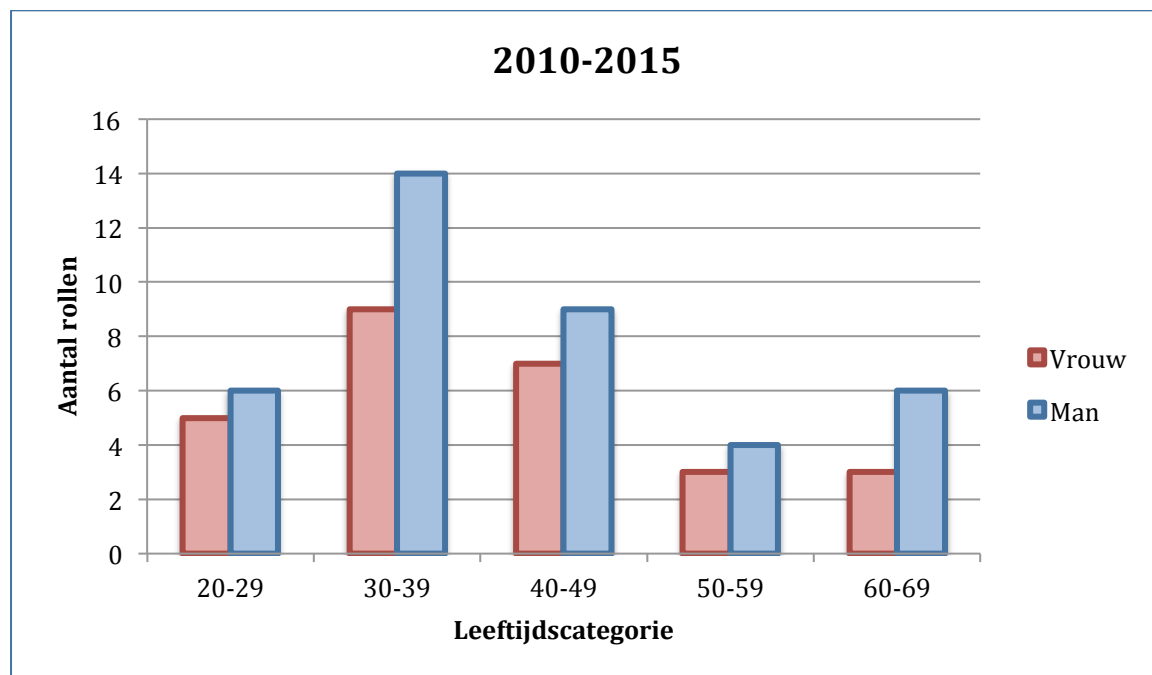
Voor het eerst sinds 1970 is het niet alleen meer de leeftijdscategorie van 30-40 jaar waarin een groot aantal actrices en acteurs vielen. Tussen 2000 en 2010 zijn er bijna even veel rollen voor vrouwen tussen de 20-30 jaar als tussen de 30-40. Opvallend bij de mannen is dat voor het eerst in een decennium de meeste acteurs tussen de 40-50 jaar oud zijn. In de vorige 3 decennia waren er zowel weinig actrices als acteurs ouder dan 40 jaar. Nu is het voor het eerst dat een aanzienlijk aantal acteurs boven de 40 belangrijke rollen krijgt toegewezen. Actrices boven de 40 in hoofdrollen zijn er nog steeds amper. Een andere opvallende ontwikkeling in de box-office hits in de periode 2000-2010 is dat er evenveel vrouwelijke als mannelijke hoofdpersonages in de speelfilms zitten.

Tot slot verdient de film *DE TWEELING* (Ben Sombogaart, 2002) aandacht. In contrast met de andere hits, had de film een cast met alleen vrouwen in de belangrijkste rollen, waaronder 2 oudere vrouwen. Dit zijn Gudrun Okras die 73 jaar oud was toen de film in première ging en Ellen Vogel die 80 jaar oud was. Dit is daarmee de enige box-office hit in 45 jaar geweest met actrices van ouder dan 60 jaar in een belangrijke bijrol. Deborah Jermyn gaat in haar artikel in op het verschil tussen oudere en ‘echt oudere’ actrices, waarbij oudere actrices eigenlijk van middelbare leeftijd zijn en niet ouder dan 80 jaar.⁴⁰ Wat een reden kan

⁴⁰ Jermyn, “Get a life, ladies,” 2.

zijn voor de stijging van voornamelijk het aantal rollen voor oudere mannelijke acteurs zijn de grotere filmbudgetten. Vanwege een samenwerkingsverband tussen verschillende ministeries werd het financieel aantrekkelijk om in films te investeren. Dit filmstimuleringsbeleid werd in 1998 gelanceerd om ervoor te zorgen dat de filmsector economisch sterker en minder afhankelijk van subsidies werd.⁴¹ Dit leidde tot een stijging van de beschikbare budgetten en een verdere professionalisering van de Nederlandse speelfilmproductie.⁴² Deze grotere budgetten leiden ook tot een mogelijkheid tot hogere salarissen. Hierdoor is het niet onwaarschijnlijk dat dit meer kansen creëerde voor rollen voor oudere/bekende acteurs.

2010-2015

Figuur 5: Aantal rollen voor actrices (n=27) en acteurs (n=39) per leeftijdscategorie, in de box-office hits van 2010 - 2015

In de box-office hits van de laatste vijf jaar (2010-2015) waren zowel de meeste actrices als acteurs die een rol vertolkten tussen de 30-40 jaar, net als in de jaren tachtig en negentig het geval was. Er is nu echter sprake van een trendbreuk. Vanaf 2010 is er een aantoonbare sterke groei in het aantal rollen voor oudere spelers. Hiermee is het verschil tussen het aantal

⁴¹ Miriam van de Kamp, "Majors en de Nederlandse speelfilm, 1990-2005: Van ondergeschoven kindje naar kerstkraker," in *TMG* 13, no. 2 (2010), 116.

⁴² *Ibidem*, 116.

rollen voor jongere en oudere spelers rechter getrokken. Dat er in de afgelopen vijf jaar weer een groot verschil tussen het aantal actrices en acteurs lijkt te zijn – namelijk 27 vrouwen tegenover 39 mannen – komt met name door de twee NEW KIDS (Steffen Haars en Flip van der Kuil, 2010 en 2011) films. Beide films hebben een cast bestaande uit 5 mannen, zonder rollen voor vrouwen.

De meeste films van de laatste jaren hadden vrouwen in de belangrijkste hoofdrollen. Dit heeft maken met het feit dat romantische komedies domineerden in de Top-10 (6 van de 10 films). In deze romantische komedies is de leeftijdsverdeling bijna gelijk. Voor het eerst is de rolverdeling bijna gelijk, namelijk 14 rollen voor actrices van onder de 40 jaar en 13 van boven de 40. Deze trend lijkt het idee van Deborah Jermyn te bevestigen dat het genre van de romantische komedie meer ruimte biedt aan oudere actrices.⁴³ Jermyn benoemt regisseuse Nancy Meyer als pionier van het genre van de ‘oudere vrouwen romcom’. Met haar film *SOMETHING’S GOTTA GIVE* (Nancy Meyers, 2003) heeft zij een weg gebaad voor films die anders nooit gemaakt zouden zijn.⁴⁴ Hoewel het filmpubliek, in ieder geval door Hollywood, als jong en mannelijk wordt gezien, is daar de laatste jaren verandering in aan het komen. Dit is ook de laatste jaren in Nederland het geval. Hoewel de jongeren (16-23 jaar) met 25% nog steeds het grootste marktaandeel hebben in bioscoopbezoeken, liggen de 40-54 jarigen daar niet ver achter met een marktaandeel van 21%.⁴⁵ Dit grote marktaandeel van de 40-54 jarigen komt voornamelijk door het grote aandeel dat zij hebben in de Nederlandse bevolking.⁴⁶ Daarbij ligt het aantal bioscoopbezoeken bij vrouwen een stuk hoger dan bij mannen, namelijk 3,3 tegenover 2,2 bioscoopbezoeken per jaar.⁴⁷ Ook oudere vrouwen vormen nu dus een belangrijk onderdeel van het publiek. In een genre dat voornamelijk gericht is op de interesses van vrouwen, vrouwelijke karakters heeft en een vrouwelijk publiek, vinden zij eindelijk filmverhalen met een multidimensionale en aantrekkelijke representatie van zichzelf.⁴⁸ Dat het romcom genre zo’n groot aandeel vormt van deze laatste Top-10 bewijst hoe succesvol het genre is.

Niet alleen het genre van de romantische komedie bleek populair in de box-office hits van de laatste vijf jaar, ook het gebruik van een ensemble is herhaaldelijk terug te vinden. In

⁴³ Deborah Jermyn, “Unlikely Heroines? ‘Women of a Certain Age’ and Romantic Comedy,” *CineAction* 85 (22 december, 2011): 26.

⁴⁴ *Ibidem*, 32.

⁴⁵ Stichting Filmonderzoek, bioscoopmonitor 2014-2015, 23, bekeken op 10 mei 2016, https://issuu.com/filmonderzoek/docs/bioscoopmonitor_20142015_def

⁴⁶ Jermyn, “Unlikely Heroines?,” 23.

⁴⁷ *Ibidem*, 24.

⁴⁸ *Ibidem*, 28.

maar liefst 8 films uit de Top 10 is hiervan gebruik gemaakt. Dit waren zowel casts waarin de vrouwen de boventoon voerden, zoals de twee GOOISCHE VROUWEN films, als casts waarin mannen vaker voorkwamen, zoals in de twee NEW KIDS films. Deze vier films tonen nog een opvallende trend in de Nederlandse speelfilmproductie van de laatste jaren: namelijk de doorbraak van de vervolgfilm. Waar ten tijde van de stille film in Hollywood de eerste vervolgfilms werden gemaakt, is het in Nederland nog een nieuw fenomeen.⁴⁹ Dit is in de Top 10's ook goed terug te zien, aangezien er van 1970-2000 geen vervolgfilms waren, maar de jaren daarna 4 films een vervolg hebben gekregen. In de afgelopen jaren is een aanzienlijk aantal films terug te vinden waarvan het vervolg ook in de Top 10 terecht is gekomen, zoals: GOOISCHE VROUWEN 1&2, NEW KIDS 1&2, VERLIEFD OP IBIZA (Johan Nijenhuis, 2013) en TOSCAANSE BRUILOFT (Johan Nijenhuis, 2014) en ALLES IS LIEFDE (Joram Lürsen, 2007) en ALLES IS FAMILIE (Joram Lürsen, 2012). Dat deze films zo ruim vertegenwoordigd zijn binnen de Top 10 geeft blijk van een succesvolle combinatie: een ensemble, de vervolgfilm en naast de NEW KIDS films ook het genre van de romantische komedie. Aangezien een ensemble voor de meeste box-office hits hand in hand gaat met het genre van de romantische komedie lijkt ook het ensemble een rede te zijn voor een grotere aanwezigheid van oudere vrouwelijke actrices. Dit is ook niet verwonderlijk aangezien veel van deze ensembles een familie verbeelden en daardoor meerdere generaties samenvoegen.

Conclusie

Door de jaren heen is er een duidelijke ontwikkeling geweest ten aanzien van het aantal rollen dat toebedeeld werd aan oudere actrices in Nederlandse speelfilms. Tussen 1980 en 2010 vielen de jongste actrices en acteurs in de leeftijdscategorie van 10 tot en met 19 jaar, maar de meeste rollen waren altijd voor actrices en acteurs tussen de 20 en 40 jaar oud. Het aantal rollen voor actrices en acteurs van boven de 40 jaar was aanzienlijk minder. Dit suggereert dat in de Nederlandse filmindustrie de denkbeeldige scheidslijn tussen jongere en oudere actrices/acteurs rond de 40 jaar ligt. Daarnaast hebben oudere mannen door de jaren heen een betere positie binnen films gekend dan vrouwen, als naar het aantal personages gekeken wordt. In de laatste vijf jaar is er echter een groot aantal rollen voor oudere vrouwen bijgekomen. Of er inderdaad van een verbeterde positie voor oudere actrices in Nederlandse speelfilms gesproken kan worden, wordt in het volgende hoofdstuk nader onderzocht.

⁴⁹ Carolyn Jess-Cooke, "Film Sequels: Theory and Practice from Hollywood to Bollywood" (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009), 6.

Hoofdstuk 2: 40 plussers

Uit de literatuurstudie is geen exacte leeftijd naar voren gekomen vanaf waar over oudere actrices gesproken wordt. Zo waren volgens Heather Addison actrices in de jaren twintig al voor hun dertigste oud.⁵⁰ Imelda Whelehan stelt dat deze leeftijd ergens in de ‘menopauze periode’ ligt, volgens haar tussen de 35 en 60 jaar.⁵¹ Psychologie professor Eva Marie Kessler stelt dat deze grens nog verder ligt. Zo zegt ze dat er ‘jonge oude’ mensen tussen de 60 en 80 jaar zijn en ‘oud oude’ mensen van 80 jaar en ouder.⁵² Tot slot heeft Elizabeth Markson onderzoek gedaan naar hoeveel oudere vrouwen een Academy Award hebben gewonnen en hoe dat in vergelijking staat met het aantal jongere vrouwen en met mannen. Uit haar resultaten kwam naar voren dat slechts 29% van de vrouwelijke winnaars boven de 39 was tegenover 67% van de Best Male Actor winnaars.⁵³ Uit de resultaten van mijn eigen onderzoek naar Nederlandse box-office hits kwam naar voren dat de meeste actrices en acteurs tussen de 20 en 40 jaar oud waren. En dat voornamelijk de vrouwelijke 40 plussers, over het grootste gedeelte van de periode gezien, aanzienlijk minder rollen kregen. Daarom hanteer ik voor het vervolg van dit onderzoek de scheidslijn van 40 jaar tussen jong en oud. Als eerste zal naar dit verschil tussen jongere en oudere actrices en acteurs gekeken worden en hoe deze verschillen zich tot elkaar verhouden.

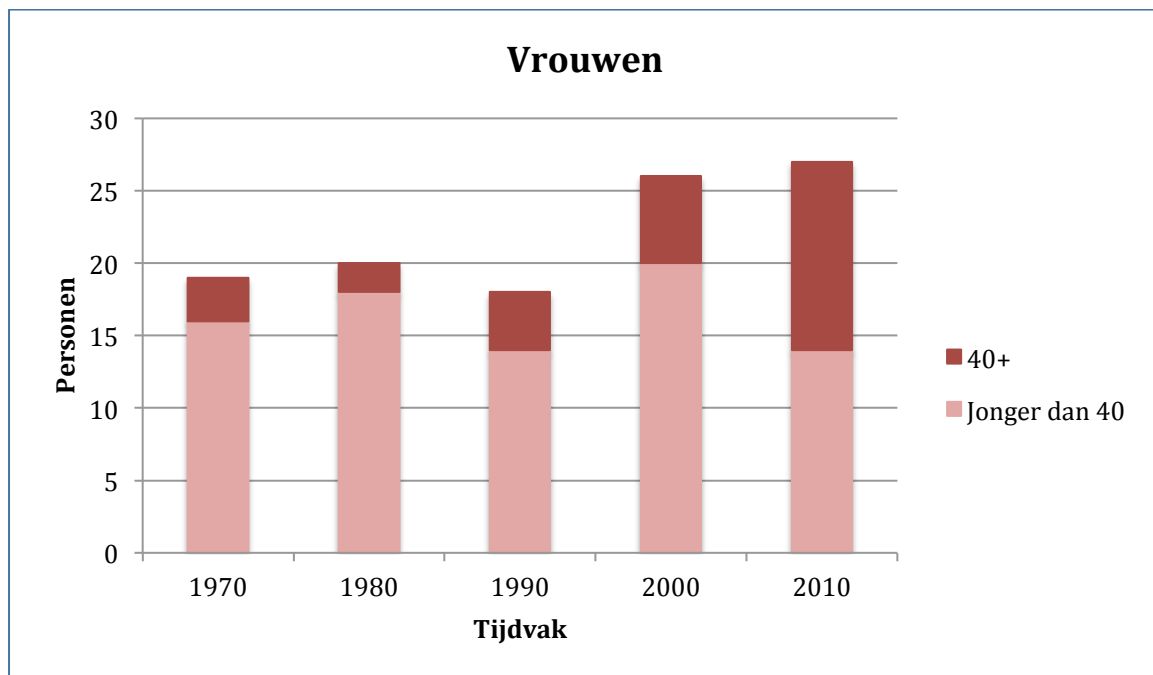
⁵⁰ Addison, “Must the players keep young,” 7.

⁵¹ Whelehan, “Ageing Appropriately,” 80.

⁵² Eva Marie Kessler et al., “The portrayal of older people in prime time television series: the match with gerontological evidence,” *Ageing & Society* 24, no. 4 (Juli 2004): 532.

⁵³ Elizabeth Markson en Carol Taylor, “Real versus reel world: Older Women and the Academy Awards,” *Women & Therapy* 14, no. 1-2 (1993): 161.

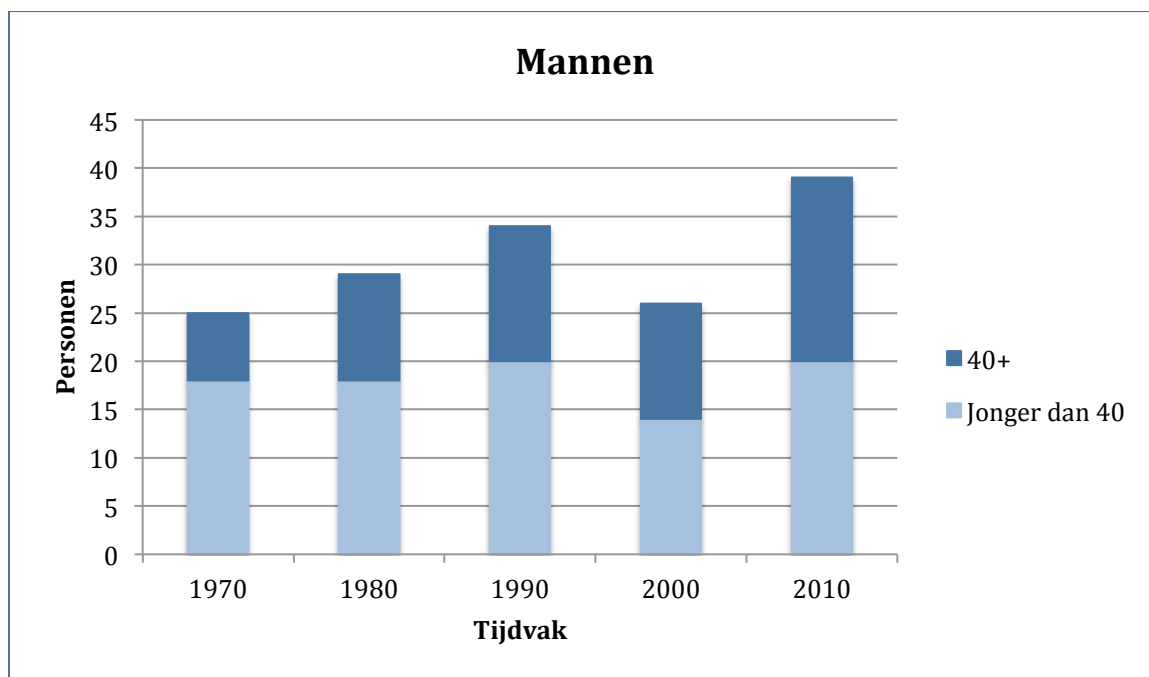
Verschillen tussen de vrouwelijke en mannelijke 40 plussers

Figuur 6: Aantal rollen actrices jonger en ouder dan 40 jaar, per decennium

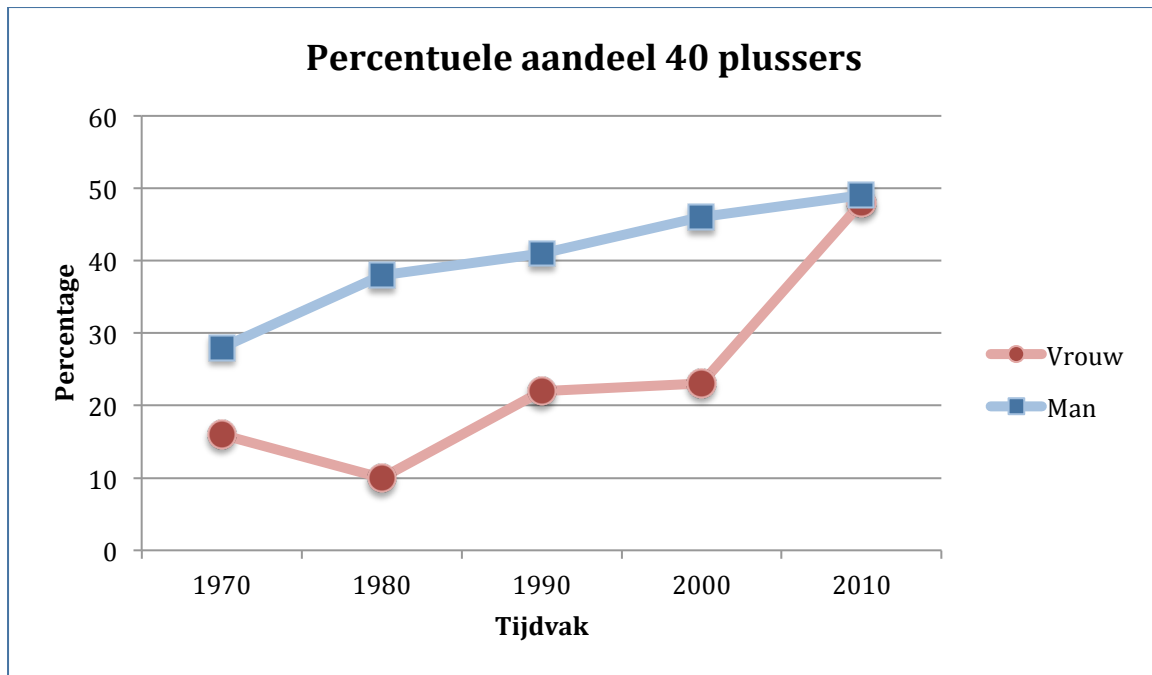
Wat ten eerste opvalt bij de vrouwen is de stijging in het totale aantal vrouwelijke personages sinds 1990. Met name de twee *GOOISCHE VROUWEN* films zorgen met een groot aantal rollen voor oudere actrices voor een bijna evenredige verdeling van het aantal rollen voor jongere en oudere actrices in de speelfilms sinds 2010. Ten tweede valt op dat er in de box-office hits in de periode 1970-2010 een overduidelijk groter aandeel aan actrices jonger dan 40 jaar is. In de jaren tachtig is het kleinste aandeel 40 plussers, zij vertolken slechts 10% van de rollen. De scheve verhouding tussen jongere en oudere actrices is vanaf 2010 bijna verdwenen. De speelfilms boden rollen voor 14 jongere actrices en 13 actrices van boven de 40 jaar. Hieruit blijkt des te meer dat vooral de speelfilms van de laatste vijf jaar bepalend zijn geweest voor een toename van oudere actrices. Elizabeth Markson stelt dat in Hollywood de hoofdrollen veelal voor de jongere actrices zijn en de bijrollen voor de oudere actrices.⁵⁴ Dit blijkt voor de onderzochte Nederlandse speelfilms ook te gelden, aangezien er van de 28 rollen die door oudere actrices gespeeld worden slechts 1 een hoofdrol is. Daar komen nog 6 rollen uit de *GOOISCHE VROUWEN* films bij, aangezien de rollen vertolkt door oudere actrices hoofdrollen zijn binnen een ensemble.

⁵⁴ Markson, "Real versus reel world," 158.

Figuur 7: Aantal rollen voor acteurs jonger en ouder dan 40 jaar, per decennium

Bij de mannen is er een grotere variatie dan bij de vrouwen in termen van beschikbare rollen. In de jaren zeventig waren er het minste aantal rollen voor acteurs, namelijk 25. In de films sinds 2010 waren er 39 rollen voor acteurs, het hoogste aantal. Op de jaren nul na is er een constante groei geweest in het aantal rollen voor mannen. Tussen 2000 en 2010 was er een daling in het aantal mannelijke rollen in de films, dit is mede te verklaren door de enige film uit de afgelopen 45 jaar met een volledig vrouwelijke cast, namelijk DE TWEELING. Zowel voor de mannen als de vrouwen boden de speelfilms van 2010 tot 2015 de meeste rollen. De verdeling tussen oudere en jongere acteurs is bij de mannen wel evenrediger verdeeld dan bij de vrouwen. Hoewel ook voor de acteurs geldt dat er meer rollen zijn voor degenen onder de 40 jaar, is het verschil tussen oudere en jongere acteurs een stuk minder groot dan bij de actrices. Opvallend is dat er ook bij de mannen in de films van de laatste vijf jaar slechts 1 rol voor een jongere acteur meer was, namelijk 20 rollen voor jongere acteurs tegenover 19 voor oudere acteurs. Voor de actrices blijkt te gelden dat de hoofdrollen voornamelijk voor jongere actrices zijn; geldt dit ook voor de acteurs? Van de 63 rollen voor oudere acteurs waren er 12 een hoofdrol en nog 6 hoofdrollen binnen een ensemble. Dit is ongeveer vergelijkbaar met de rolverdeling bij de vrouwen. Bij de vrouwen staat het aantal hoofdrollen voor 25% van het totaal en bij de mannen iets meer dan 28%. In aantallen rollen, en hoofdrollen buiten een ensemble, doen de mannen het beter.

Figuur 8: Percentuele aandeel actrices en acteurs boven de 40 jaar, per decennium

Deze percentages maken voornamelijk zichtbaar wat de algehele ontwikkeling is geweest ten aanzien van het aandeel 40 plussers binnen speelfilms. Hoewel de verschillen niet zo groot zijn, is deze grafiek wel tekenend voor de algehele trend. Daarmee zijn de verschillen tussen vrouwen en mannen over de gehele 45 jaar duidelijker te zien. Zowel bij de vrouwen als bij de mannen is er een groei zichtbaar in het aantal rollen voor oudere acteurs. Waar dit bij de mannen in een bijna rechte stijgende lijn is gegaan, zitten er bij de vrouwen toch wat meer verschillen tussen de decennia. Voor vrouwelijke 40 plussers is er maar liefst een stijging van 38% geweest in het aantal rollen tussen 1980 en 2010. In aantallen is dit een verschil van 11 rollen. Zowel in aantallen als in percentages is er voornamelijk de laatste vijf jaar meer ruimte in films gekomen voor actrices van boven de 40 jaar. Dat de gemiddelde leeftijd van actrices in de jaren '80 31 jaar was en in de films vanaf 2010 is gestegen naar 41 jaar, laat zien dat er veel is veranderd. Ook bij de acteurs zijn de aantallen en percentages gestegen, maar bij hen was het verschil met de jongere garde kleiner dan bij de actrices. Het 'probleem voor oudere actrices/acteurs om aan rollen te komen' gold dus voornamelijk voor actrices en niet acteurs. Maar dit probleem lijkt opgelost nu oudere actrices een bijna evenredig aantal rollen in vergelijking met de jongere actrices in films spelen.

Dat oudere mannelijke acteurs door de jaren heen meer rollen hebben kunnen spelen kan gekoppeld worden aan een positievere maatschappelijke acceptatie van ouderdom bij mannen in vergelijking tot vrouwen. Journaliste Susan Sontag benoemd in haar essay "The

Double Standard of Aging” deze dualiteit.⁵⁵ Wat zij hiermee bedoeld is dat mannen er minder op worden afgewezen als zij ouder worden, terwijl vrouwen geacht worden jong te blijven.⁵⁶ Daarbij zorgt een vanuit de industrie beoogd jong en mannelijk publiek ervoor dat de filmverhalen vooral om jonge mensen draaien. Hierin is gemakkelijker ruimte te maken voor oudere mannen, omdat ouder worden bij mannen als iets aantrekkelijks gepositioneerd kan worden. Bovendien is er een grotere acceptatie van oudere mannen met jonge vriendinnen dan van oudere vrouwen met een jongere vriend. Voor de meer multidimensionale verhalen van oudere vrouwen was echter tot voor kort binnen de mainstream filmindustrie geen plek, aldus bleef de aanwezigheid van oudere actrices in films nog uit.⁵⁷ Zowel de maatschappij als de filmindustrie ontvingen oudere vrouwen nog niet echt met open armen. Dat dit in de films uit de afgelopen jaren beter is geworden kan wellicht verklaard worden aan de hand van maatschappelijke en demografische veranderingen die we ook terug zien in het filmpubliek.

Vergelijking met de bevolking als geheel

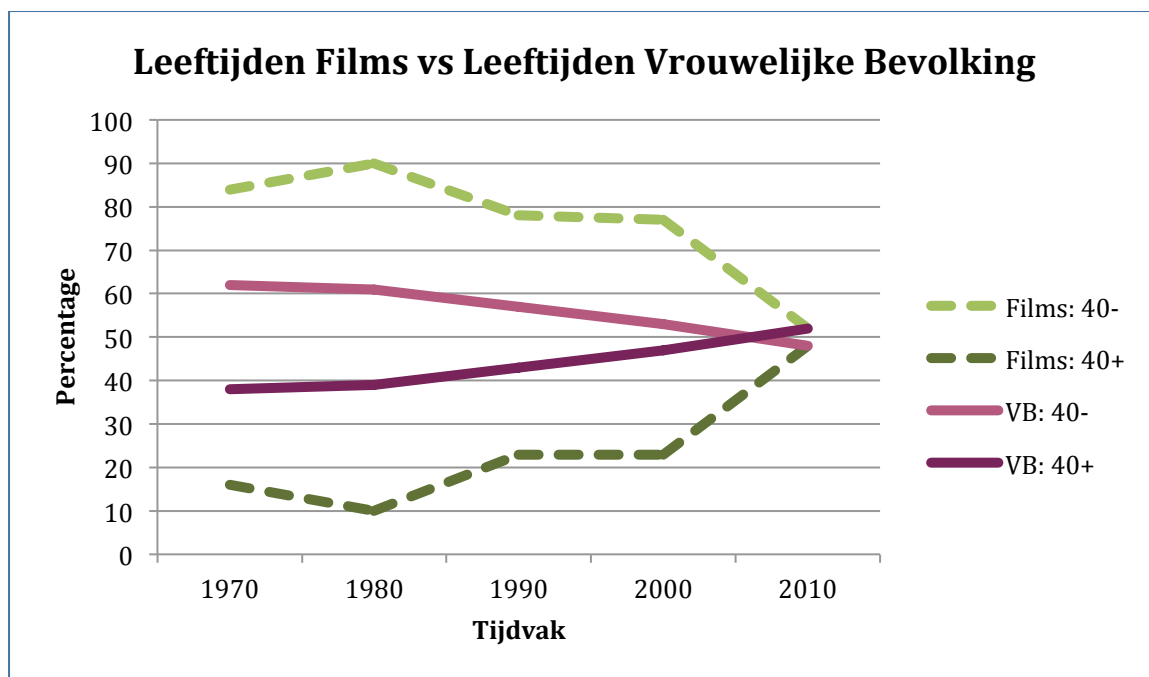
Als er sec naar films wordt gekeken dan kan er voor de laatste vijf jaar gesproken worden van een verbeterde positie voor oudere actrices binnen de Nederlandse filmindustrie. Om de resultaten van dit filmhistorisch onderzoek in maatschappelijk perspectief te zetten is tot slot ook gekeken naar de veranderende demografische samenstelling van de Nederlandse bevolking. Hiervoor is gebruik gemaakt van gegevens van het CBS met betrekking tot de ontwikkeling van de vrouwelijke bevolking waarvan het aandeel ouderen groeit. In onderstaande grafiek is het percentage vrouwen binnen films jonger en ouder dan veertig jaar opgenomen samen met het percentage vrouwen binnen de Nederlandse bevolking jonger en ouder dan veertig jaar.⁵⁸

⁵⁵ Susan Sontag, “The Double Standard of Aging,” *The Saturday Review* (September 23, 1972): 31.

⁵⁶ *Ibidem*, 31.

⁵⁷ Jermyn, “‘Glorious, glamorous and that old standby amorous’,” 38.

⁵⁸ De percentages voor de bevolking zijn berekend met de gegevens die door het CBS zijn verstreken. “Bevolking; geslacht, leeftijd en burgerlijke staat, 1 januari,” StatLine CBS, 11 september 2015, <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=7461BEV&D1=0&D2=1&D3=0-100,121-130&D4=20,30,40,50,60,1&HDR=T,G3&STB=G1,G2&VW=T> De exacte percentages zijn terug te vinden in de bijlagen op pagina 56.

Figuur 9: Percentages rollen voor actrices jonger en ouder dan 40 (Films), tegenover percentages vrouwelijke Nederlandse bevolking jonger en ouder dan 40 jaar (VB), per decennium

Het verschil tussen het aantal rollen voor oudere en jongere actrices is aanzienlijk verminderd. Het ligt inmiddels op bijna hetzelfde niveau. Is hier sprake van een trend die te verklaren is uit demografische veranderingen? Daarvoor kijken we naar de leeftijdsopbouw van de vrouwelijke bevolking. Waar in 1970 het grootste gedeelte van de vrouwelijke bevolking onder de 40 jaar groter was dan de 40 plussers, zien we sinds kort het omgekeerde. Deze ontwikkeling in de bevolkingspopulatie is van belang binnen dit onderzoek aangezien er tegelijkertijd een sterke stijging is van het aantal rollen voor actrices van boven de 40 en een stijging in het aantal vrouwelijke 40 plussers binnen de Nederlandse bevolking. Dat de bevolking in grotere getalen ouder wordt maakt dat het marktaandeel van de 40-54 jarigen in bioscoop omzetten een stuk groter is geworden.⁵⁹ Zoals in het vorige hoofdstuk ook werd genoemd, is het daarmee niet verwonderlijk dat er meer filmverhalen over oudere vrouwen zijn die gericht zijn op het groeiende publiek van oudere vrouwen.⁶⁰ Als de trend zich voortzet zoals nu in de grafiek lijkt, zullen we de komende jaren meer films met rollen voor oudere actrices zien. De stijging van het aantal 40 plussers binnen de bevolking zou kunnen bijdragen aan een grotere acceptatie van het ouder worden van vrouwen en de vraag naar meer filmverhalen over oudere vrouwen vergroten.

⁵⁹ Stichting Filmonderzoek, bioscoopmonitor 2014-2015, 23
https://issuu.com/filmonderzoek/docs/bioscoopmonitor_20142015_def

⁶⁰ Jermyn, “‘Glorious, glamorous, and that old standby, amorous’,” 37.

Conclusie

Wat de focus op de hoeveelheid rollen voor veertig plussers laat zien is dat de box-office hits van de afgelopen vijf jaar een veel meer evenredige verdeling aan leeftijden tentoon hebben gesteld dan de films uit de voorafgaande vier decennia. De vergelijking tussen zowel de leeftijdsverdeling van actrices en acteurs en de leeftijdscategorieën binnen de bevolking plaatst hier echter wel een kanttekening bij. Mannen hebben altijd meer rollen in films vertolkt en er was een meer evenredige verdeling aan rollen voor acteurs van alle leeftijden. Bovendien zijn er in aantallen rollen meer hoofdrollen geweest voor oudere mannen dan voor vrouwen. Dat er meer oudere acteurs in films een rol vertolken zou mogelijk verklaard kunnen worden door de grotere acceptatie binnen de maatschappij voor ouderdom bij mannen dan bij vrouwen. Het is pas recentelijk dat er meer films over en met oudere vrouwen worden gemaakt. De vergrijzing van de bevolking speelt hier wellicht een rol in. Dit hoofdstuk laat zien dat er een verbetering is ten aanzien van het aantal rollen voor oudere actrices, maar een groter aantal rollen zegt niet alles. Daarom zal in het volgende hoofdstuk gekeken worden naar het type personage dat gespeeld wordt door jongere en oudere actrices. En hoe dit in de loop van de tijd veranderd is.

Hoofdstuk 3: Rolverdeling

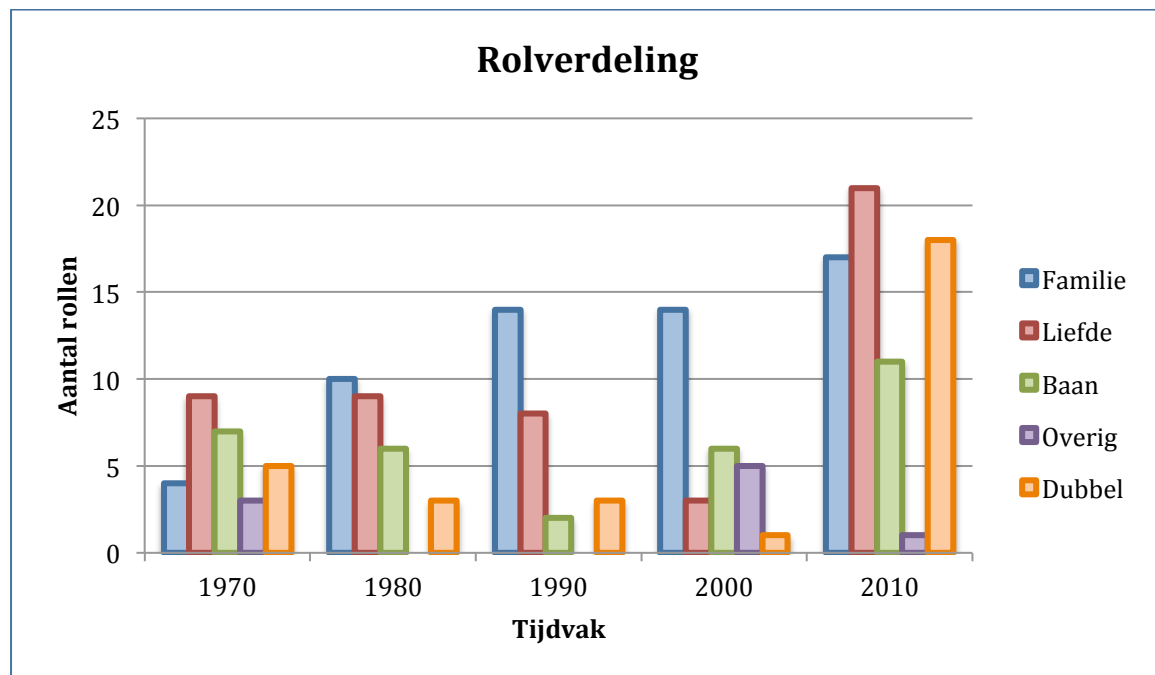
Op welke manier worden vrouwen, en specifiek oudere vrouwen in films verbeeld? Imelda Whelehan bespreekt de groeiende problematiek in Hollywood voor oudere actrices om geen stereotype rollen te vervullen zoals ‘seksloze oude besjes’ of ‘cougars’.⁶¹ Volgens Deborah Jermyn zijn de beste rollen waar oudere actrices op kunnen hopen die van ‘eigenzinnige vriendin van’ of ‘moeder’ zijn.⁶² Maaïke Meijer stelde 15 jaar geleden dat er pas recentelijk meer oudere vrouwen binnen de media als professionals of carrièrevrouwen voor komen. Bovendien dacht zij dat de minder inhoudelijke rollen van ‘jeugdige omroepster en lieflijke vrouwelijke assistente’ veelal voor de jongere vrouwen bestemd zijn.⁶³ Vanwege het cynisme over de rollen in Hollywood en het groeiende positivisme over de rollen en representatie van oudere vrouwen in Nederlandse media zijn de rolomschrijvingen van alle actrices uit de box-office hits naast elkaar gezet. Deze rolomschrijvingen zijn uit de synopsissen gehaald en ingedeeld in vier verschillende categorieën: familie, liefde, baan, overig. Vanwege de vele verschillende rolomschrijvingen was een opdeling nodig. De vier benoemde categorieën waren op te maken uit de verschillende omschrijvingen. Rollen die in meerdere categorieën onder te plaatsten waren zijn in de grafieken in dit hoofdstuk opgenomen onder de vijfde categorie: dubbel. Er wordt niet op elke dubbele rol specifiek ingegaan; deze wordt alleen benoemd als dit belangrijk is voor de rest van de resultaten.

⁶¹ Whelehan, “Ageing appropriately,” 80.

⁶² Jermyn, “Glorious, glamorous and that old standby amorous,” 38.

⁶³ Meijer, “De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan,” 44.

Rolverdeling van alle personages

Figuur 13: Aantal rollen van actrices, per decennium ingedeeld in vijf categorieën: familie, liefde, baan, overig en dubbel

Een rol binnen de familie lijkt door de decennia heen steeds belangrijker te zijn geworden. Waar er in de jaren zeventig slechts 4 rollen waren die onder familie te scharen waren, waren dat tussen 1990 en 2000 14 personages. Tussen 2010 en 2015 waren dat er maar liefst 17. Dat er in de jaren '70 weinig rollen binnen een familieverband waren, heeft waarschijnlijk te maken met de dominantie van de seksfilm. Daardoor waren er meer jongere actrices en acteurs en ging het veelal om jonge stellen. Dit verklaart het hogere aantal rollen in de categorie liefde. De rollen specifiek geassocieerd met liefde en werk volgen niet de constant stijgende trend die de rollen binnen familieverband volgen. De omschrijving 'vrouw' of 'vrouw van' is onder liefde geschaard en niet onder familie. Dit verklaart mede het hoge aantal 'liefdes' personages uit de films na 2010, aangezien 12 van de 21 personages 'vrouw van' zijn. Dat er de laatste jaren meer personages zijn die de 'vrouw van' zijn, in plaats van de 'vriendin van', zou verklaard kunnen worden door het hogere aantal oudere actrices. Het hoge aantal rollen binnen de liefdescategorie verklaart bovendien ook het hoge aantal personages met dubbele rolomschrijvingen. Slechts 2 van de 30 dubbel rollen vallen niet gedeeltelijk onder de liefdes categorie. De groei in het aantal vrouwelijke personages met een baan laat zien dat de nadruk steeds meer op werkende vrouwen is komen te liggen. De vraag

is nu of er voor de oudere actrices ook meer rollen als werkende vrouw zijn bijgekomen of dat dit alleen jongere actrices betreft.

Decennium	Banen vertolkt door vrouwelijk actrices
1970-1980	5 prostitués waarvan één ook bij een fabriek en hoedenwinkel werkte, 1 onderwijzers en 1 dienstmeisje
1980-1990	Duikster, kermisdame, journalist, ‘morfine hoertje’, kloosterzuster en kantinejuffrouw
1990-2000	Studente filosofie/oppas en dienstmeisje
2000-2010	Bijenkorf medewerkster, programmaleidster, twee (Joodse) zangeressen, propper en verpleegster
2010-2015	Advocate (2x), kunstschilder (2x), groepstherapeute, kok/entrepreneur, model, modeontwerpster, partyplanner, werk bij B&B, stewardess

Figuur 15: Banen vertolkt door vrouwelijke actrices, per decennium

De dikgedrukte banen behoren tot personages die gespeeld worden door actrices van boven de 40 jaar.⁶⁴ Het gaat daarbij in totaal ook maar om 4 personages tenzij we Koningin Wilhelmina’s rol als koningin ook als baan rekenen. Maar zij is toch vooral ‘moeder des vaderlands’. De jongere personages lijken het dus beter te doen op carrièrevlak. Als echter specifiek naar de invulling van hun banen gekeken wordt valt daar ook wel wat op aan te merken. Vooral de ‘banen’ van vrouwelijke personages in de jaren ‘70 zijn enigszins choquerend in termen van een stereotype vrouwenbeeld: de meerderheid is prostitué. In de jaren ‘80 is er nog maar 1 personage dat een prostitué is. Daarmee is het een positievere typering van vrouwen met een baan. In de jaren ‘90 zijn er geen prostitués meer, maar loopt het aantal personages met een baan sterk terug. Sinds 2000 groeit de verscheidenheid en het aantal personages met een baan echter weer.

Net als in het eerste hoofdstuk is het interessant om deze ontwikkeling te bekijken vanuit de bredere maatschappelijke context. Volgens het CBS vormen werkende vrouwen boven de 45 een steeds groter aandeel van de beroepsbevolking als gevolg van de toegenomen arbeidsparticipatie, de vergrijzing en het feit dat mensen tegenwoordig langer

⁶⁴ De baan van advocate behoort tot de rol van Tjitske Reidinga in GOOISCHE VROUWEN; zij is in de eerste film 39 jaar oud en in de tweede film 42. Daardoor geldt haar rol als advocate maar eenmalig als een personage met een baan voor een vrouw van boven de 40 jaar.

doorwerken.⁶⁵ In 2014 werkte bijna 60% van de Nederlandse vrouwelijke bevolking, het merendeel parttime.⁶⁶ Vrouwen zelf hebben in een onderzoek van het CBS aangegeven dat de zorg voor kinderen en gezin de belangrijkste reden is waarom ze kiezen voor een parttime baan. Vrouwen met een kleine baan (minder dan twaalf uur per week) geven hiervoor niet als belangrijkste reden hun kinderen of gezin op. De meesten (57%) stelden dat zij vanwege hun opleiding of studie ervoor hebben om gekozen slechts een kleine baan te nemen.⁶⁷ Dit doet vermoeden dat het vooral jongere vrouwen betreft.

Er is slechts 1 personage geweest die studente was. Zij had inderdaad een baantje als oppas, maar 1 personage is te weinig om een vergelijking met de werkelijke beroepsbevolking te maken. Er zijn 30 personages met een baan en 25 personages zijn moeder. Daarvan zijn er 6 moeders met een baan. De meeste moeders zijn dus werkeloos en de meeste vrouwen met een baan zijn kinderloos. Dit sluit in zoverre uit dat het moederschap veelal niet de reden is om een parttime baan te nemen, voor de personages in de films dan. De gegevens van het CBS zijn relatief recent: het onderzoek beslaat de periode 2002-2011 en de kerncijfers starten vanaf 2003. Daarom kunnen we alleen iets zeggen over die periode en hoe dat zich relateert aan de personages uit de films vanaf 2000. Het aandeel werkende vrouwen boven de 45 jaar van de totale beroepsbevolking is gestegen, mede vanwege de vergrijzing.⁶⁸ Alleen de films vanaf 2000 hebben personages met een baan die gespeeld worden door actrices van boven de 40 jaar, maar dat zijn er slechts 4. In vergelijking met de andere vier decennia hadden de films uit 2010 tot 2015 nog de meeste oudere personages met een baan, namelijk 3 van de 16 personages (18.75%). De vrouwelijke beroepsbevolking bestond in 2010 uit meer dan 4 miljoen vrouwen, bijna de helft daarvan zijn 40 plussers.⁶⁹ Dit geeft een indicatie dat de representatie van oudere vrouwen in films op carrièrevlak nog niet overeenkomstig is met de werkelijkheid.

⁶⁵ “Meer werkende vrouwen,” CBS, 17 augustus 2015, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/34/meer-werkende-vrouwen>

⁶⁶ “Zo staan de Nederlandse vrouwen er op de arbeidsmarkt voor,” Ties Gijzel, NRC, 8 maart 2016, <http://www.nrc.nl/nieuws/2016/03/07/hoe-goed-scoort-nederland-op-internationale-vrouwendag>

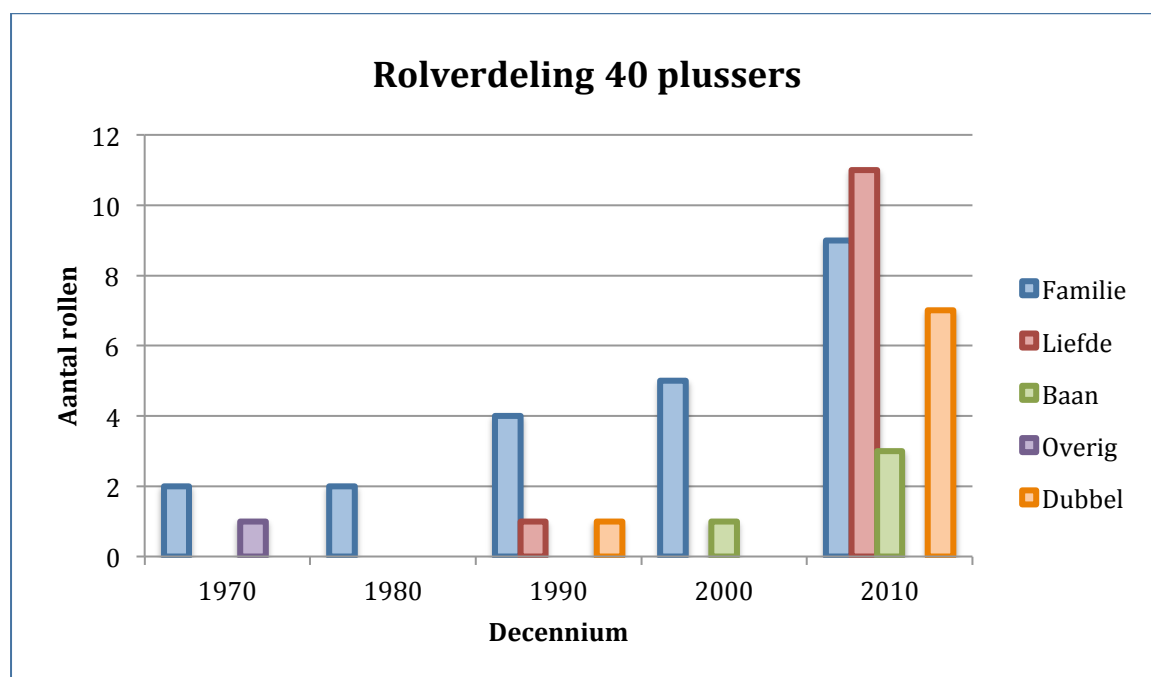
⁶⁷ “Meer vrouwen aan het werk: vooral in deeltijd,” Hendrika Lautenbach en Godelief Mars, CBS, 7 maart 2012, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2012/10/meer-vrouwen-aan-het-werk-vooral-in-deeltijd>

⁶⁸ “Meer werkende vrouwen,” CBS, 17 augustus 2015, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/34/meer-werkende-vrouwen>

⁶⁹ “Arbeidsdeelname; kerncijfers,” StatLine CBS, 11 februari 2016, <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82309NED&D1=1&D2=1&D3=0,6,9-10,14-22&D4=0&D5=4,9,14,19,24,29,34,39,44,49,54,59,1&HDR=G4,T,G1&STB=G2,G3&VW=T>

40 plussers

Volgens Imelda Whelehan zijn de rollen voor oudere vrouwen vaak negatieve stereotyperingen zoals een cougar of oud besje.⁷⁰ Echter komen de rollen van de jongere actrices niet meer overeen met de negatieve stereotyperingen die er in de jaren zeventig nog wel waren en Maaïke Meijer ook benoemde. Daarbij komen er ook langzaam meer personages met een baan die door oudere vrouwen vertolkt worden. Een specifieke blik op de rollen van actrices van boven de 40 jaar zou verder uitsluitsel over de rolverdelingen van oudere vrouwen kunnen geven.

Figuur 14: Aantal rollen van actrices van boven de 40 jaar, per decennium ingedeeld in vijf categorieën: familie, liefde, baan, overig en dubbel

Als eerste valt de omvang van het aantal rollen in de categorie familie op. Hierin zien we een sterke groei met een piek in de periode 2010-2015. Deze piek komt voornamelijk door de *GOOISCHE VROUWEN* films, aangezien daarin 6 moeders worden vertolkt door oudere vrouwen. Aangezien het overgrote deel van de oudere actrices in alle bestudeerde films tussen de 40 en 50 jaar is, is het niet verwonderlijk dat de meeste personages in familieverband moeders zijn. Van de vier moeders in *GOOISCHE VROUWEN* werken er twee: één als advocate en één als kunstschilder. Van de vijf mannen in de film, ook allen boven de 40 jaar, zijn er drie vader waarvan er in ieder geval twee een baan hebben.

⁷⁰ Whelehan, "Ageing appropriately," 80.

Opvallend is het lage aantal rollen tussen 1970 en 2010 dat zowel in de categorieën liefde en baan valt. De personages vertolkt door oudere vrouwen werkten dus veelal niet en hadden geen liefdesrelatie. Niet alleen het totale aantal rollen voor oudere vrouwen steeg vanaf 2010, ook het aantal rollen dat onder liefde valt. Dit waren zowel vrouwen van, een weduwe en meerdere ‘love interest’ (personages waar een ander personage een oogje op heeft laten vallen). Deze stijging in het aantal liefdes rollen en dan met name het aantal ‘love interests’ is opvallend, aangezien er in de eerste veertig jaar slechts één liefdesrol was voor een oudere vrouw en nu een aanzienlijk aantal. Waar bij oudere vrouwen in de films vanaf 1970 niet de nadruk op hun seksualiteit lag, of volledig genegeerd werd, is dat in de films vanaf 2010 veranderd.

Algemeen moeten we opmerken dat hoofdrollen vaak gespeeld worden door de jongere actrices en de bijrollen door de oudere actrices.⁷¹ In het eerste hoofdstuk is vastgesteld dat de doorbraak van ensembles één van de redenen was waarom oudere actrices tegenwoordig vaker een rol krijgen. De verdeling blijkt nogal scheef te zijn: van de 28 rollen voor oudere actrices is er slechts 1 een hoofdrol. Namelijk van Loes Luca toen zij 49 was, in *JA ZUSTER, NEE ZUSTER* (Pieter Kramer, 2002). De cast van *GOOISCHE VROUWEN* is een uitzondering aangezien de vrouwen binnen het ensemble de hoofdrollen vertolken en de mannen de bijrollen. De rest van de rollen waren bijrollen en gelijkwaardige rollen binnen een ensemble.

Conclusie

Ten eerste is duidelijk geworden dat de meeste vrouwelijke actrices vooral een rol als moeder, dochter, zus spelen. De oudere actrices spelen vooral moeders en de jongere actrices dochters en zussen. Voor de personages van de oudere actrices gold voor het gros van de films dat zij geen baan of liefdesrelatie hadden. Pas in de films vanaf 2010 veranderde dit. Er waren nog weinig oudere personages met een baan, maar rollen als ‘love interests’ stegen aanzienlijk. De personages van de jongere actrices maakten ook op carrièrevlak een positieve ontwikkeling door. Met name vanwege het seksgenre in de films uit de jaren zeventig was de typering van de personages van jongere actrices negatief, aangezien de meesten prostitués waren. Door de jaren heen is dit verbeterd: de prostitués zijn geruimd voor een grotere verscheidenheid aan banen. Ten slotte verschilden de rollen voor jongere en oudere actrices

⁷¹ Markson, “Real versus reel world,” 158.

doordat de bijrollen veelal voor oudere actrices waren en de hoofdrollen voor jongere actrices.

Mede vanwege de vergrijzing stijgt het aantal oudere vrouwen dat werkt en langer blijft werken. Daarom is het opvallend dat in de films van 1970-2000 de personages van oudere actrices geen baan hebben, zoals Meijer ook opperde. In de films vanaf 2000 hadden er slechts 4 personages een baan. Vanwege het hoge, en steeds hoger wordende aantal vrouwen dat parttime werkt, met name omdat zij dit willen combineren met de zorg voor een gezin, is het opvallend dat er zo weinig werkende moeders getoond worden. Dit geldt zowel voor de jongere als oudere personages. Opnieuw lijken de GOOISCHE VROUWEN films uitkomst te bieden – de hoofdrollen binnen het ensemble worden vertolkt door oudere actrices die werkende moeders spelen. Maar is dit slechts één voorbeeld die de norm van jeugd bevestigt, of is het een stap in de richting van meer (inhoudelijke, multidimensionale, representatieve) rollen voor oudere actrices? De toekomst zal dit uitwijzen.

Conclusie

Zowel Heather Addison als Dorris Bazinni hebben met hun onderzoeken aangetoond dat Hollywood door de jaren heen een jeugdige maatstaf had. Deze maatstaf gold voor het publiek, maar met name voor de actrices en acteurs.⁷² Maaïke Meijer, Daniëlle Bruggeman en Anneke Smelik zagen deze focus op jeugd en daarmee het overslaan van ouderen ook terug in de Nederlandse media en beeldcultuur.⁷³ Dit onderzoek heeft aangetoond dat aan het begin van de Nederlandse speelfilmproductie de focus op jeugd ook bij Nederlandse speelfilms aanwezig was. Van 1970 tot 2010 speelden er nauwelijks actrices van boven de 40 jaar in populaire films, hoewel er wel een positieve trend in de groei van het aantal rollen waar te nemen is. In aantallen overheersten zowel de jongere actrices als de acteurs.

De afwezigheid van rollen voor oudere actrices is aan meerdere factoren toe te schrijven. Ten eerste was het genre van de seksfilm in de jaren '70 zeer populair. Zowel de filmindustrie als de maatschappij stonden nog kritisch tegenover ouderdom bij vrouwen, met name in combinatie met erotiek. Daardoor werden films met 18+ content opgenomen met jonge actrices en acteurs. Ten tweede was de Nederlandse filmproductie in de jaren '70 nog een jonge industrie. Er bestond nog geen gevestigde orde van actrices en acteurs waar uit geput kon worden. Daarbij waren films nog niet echt professioneel en werden vaak met een klein budget gemaakt. Hierdoor waren er in de jaren '80 veel rollen in films voor jonge actrices en acteurs die nog onbekend waren, of die in de jaren '70 bekend waren geworden. Waar in de jaren '90 het verschil tussen het aantal rollen voor actrices en acteurs het verst van elkaar verwijderd lag, is er vanaf 2000 een langzame kentering merkbaar. Mede vanwege grotere filmbudgetten kon meer geld in salarissen geïnvesteerd worden, waardoor in ieder geval meer oudere/al bekende mannelijke acteurs rollen konden vertolken.

In de films uit 2010-2015 zijn er aanzienlijk meer rollen voor oudere vrouwen bijgekomen. Dit komt mede vanwege het romantische komedie genre. Deborah Jermyn stelde dat het romantische komedie genre een geschikt genre was vanuit het oogpunt van de filmindustrie om filmverhalen over en voor oudere vrouwen mee te vertellen. De industrie is, in ieder geval in Hollywood, nog zoekende naar de juiste filmverhalen voor het nieuw ontdekte, ouder, vrouwelijk publiek.⁷⁴ Het romcom genre wordt al voornamelijk naar vrouwen gemarket en gaat voornamelijk over vrouwen, waardoor een ouder wordende

⁷² Addison, "Must the Players Keep Young," 16 en Bazinni, "The Aging Woman in Popular Film," 538.

⁷³ Meijer, "De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan," 44 en Bruggeman en Smelik, "De esthetiek en erotiek van ouderdom," 268.

⁷⁴ Jermyn, "'Glorious, glamorous and that old standby amorous'," 38.

doelgroep daar goed op kan aansluiten. In Nederland zijn de filmverhalen met oudere vrouwelijke protagonisten ook voornamelijk romantische komedies, met een ensemble cast. De vrouwelijke hoofdrollen zijn tot nu toe bijna alleen maar weggelegd voor de jongere actrices. Films met een ensemble cast werken niet uitsluitend met hoofd en bijrol spelers, maar verbeelden veelal een familie. Hierdoor zijn er meer rollen voor actrices en acteurs van verschillende leeftijden. Het succes van deze films blijkt uit het hoge aantal vervolgfilms dat is uitgebracht en ook allen in de Top 10 lijsten verschenen zijn.

Hoewel er langzaamaan meer oudere actrices rollen vertolken in films, hebben lange tijd de jongere actrices het gros van de rollen gespeeld. Daarbij is de gestelde leeftijdsgrens van 40 jaar, waarna actrices amper meer in films voorkwamen, nog relatief jong. De focus op jeugd in Nederlandse films was mede het gevolg van het negatieve imago van ouderen en ouder worden dat heerste in zowel de maatschappij als de filmindustrie. In meerdere artikelen kwam de angst voor ouderdom en het afschilderen van ouderen als de *Ander* terug. Susan Sontag omschreef bovendien dat er een grotere tolerantie is voor mannen die ouder worden, maar dat vrouwen erop worden afgerekend.⁷⁵ Deze negatieve blik kan mede van invloed zijn geweest op het lage aantal rollen voor oudere vrouwen, en het hogere aantal voor jonge actrices en acteurs. Vanwege de recentelijke groei in het aantal rollen gespeeld door oudere actrices, lijkt ouderdom een minder negatieve connotatie te hebben. Mede verantwoordelijk hiervoor is wellicht de positievere context die door de vergrijzing is ontstaan.

Dat de verdeling in rollen voor alle actrices rechter is getrokken, is nog geen garantie voor een positieve representatie. Zo bleek Maaïke Meijer in eerste instantie gelijk te hebben over de negatieve stereotype rollen die door jongere vrouwen vertolkt werden. Dit gold met name voor films uit de jaren '70 waarin de personages die gespeeld werden door jonge actrices werkten als prostitué. Echter zijn de personages die door jongere actrices worden vertolkt op carrièrevlak een stuk veelzijdiger en daarmee een positievere representatie geworden. Meijer stelde dat er pas meer oudere professionele vrouwen in de media zouden komen wanneer het beeld van een oudere werkende vrouw in de maatschappij een normaal verschijnsel is.⁷⁶ Met de huidige vergrijzing zijn er steeds meer oudere vrouwen die langer doorwerken, waardoor het beeld van een werkende oudere vrouw binnen de maatschappij steeds normaler wordt.⁷⁷ Ook in Nederland wordt een ouder vrouwelijk publiek steeds belangrijker. Hoewel de bezoekfrequentie van 40-54 jarigen met 2,5 bioscoopbezoeken per

⁷⁵ Sontag, "The Double Standard of Aging," 31.

⁷⁶ Meijer, "De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan," 46.

⁷⁷ "Meer werkende vrouwen," CBS, 17 augustus 2015, <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/34/meer-werkende-vrouwen>

jaar nog onder het gemiddelde ligt, is hun marktaandeel de afgelopen jaren aanzienlijk gestegen tot 21%. Bovendien leggen vrouwen meer bioscoopbezoeken per jaar af dan mannen.⁷⁸ Dit zou een behoefte kunnen creëren voor narratieven waarin ze zichzelf gerepresenteerd zien.

Tussen 1970 en 2010 was de rolverdeling van oudere actrices nog niet representatief voor de vrouwelijke bevolking. Van het kleine aandeel oudere actrices was het gros van de rollen die zij vertolkten onder de categorie familie te scharen. De andere categorieën – liefde, baan en overig – waren in mindere mate vertegenwoordigd. Niet alleen brachten de films vanaf 2010 meer rollen voor oudere vrouwen, de personages erin vormen ook positievere representaties van oudere vrouwen. Dit geldt in ieder geval op liefdesgebied. Dit kan duiden op een grotere tolerantie tegenover oudere vrouwen en hun liefdesleven. Waar in de jaren '70 het aantal jongere actrices zo hoog lag vanwege de populariteit van seksfilms, tonen de films vanaf 2010 dat liefdesrelaties na je 40ste nog niet over zijn en getoond mogen worden. Opvallend is dat waar de representatie van vrouwen op liefdesgebied positiever is geworden, dat op carrièrevlak nog niet veel veranderd is. Bijna de helft van de vrouwelijke beroepsbevolking is boven de 40 jaar, terwijl er slechts vier personages gespeeld door 40 plussers in de 50 bestudeerde films zitten die werken. Daarbij werkt het merendeel van die vrouwen parttime, veelal vanwege de zorg voor hun gezin. Daarom is het opvallend dat in een periode waarin de vergrijzing het bevolkingslandschap kleurt en vrouwen steeds vaker een parttime baan met de zorg voor het gezin combineren, de jonge werkloze moeders en kinderloze carrièrevrouwen in films de dienst uitmaken.

Vanwege het gebrek aan eerder gedaan onderzoek op dit gebied is deze scriptie op veel vlakken nog inventariserend van aard. Een interessant onderzoeksperspectief voor eventueel vervolgonderzoek zou gefocust kunnen worden op een gedetailleerde karakterisering van de rollen van oudere personages. Hoewel de gebruikte synopsissen al veel informatie leverden, zou een film-analyse dieper op de karaktertrekken van personages in kunnen gaan, in plaats van alleen een rolomschrijving. Uit meerdere artikelen kwam namelijk naar voren dat de karakterisering van oudere vrouwen op verscheidene manieren kan worden verbeeld – zowel op een positieve als negatieve manier. Zo benoemde Jermyn de term *girling* waarbij karakteristieken die normaliter aan jongeren worden gekoppeld, nu aan ouderen worden toegedicht. Terwijl Markson juist stelde dat de rollen voor oudere vrouwen vaak op negatieve stereotypen, zoals de verschrikkelijke schoonmoeder gebaseerd zijn. Vanwege de

⁷⁸ Stichting Filmonderzoek, bioscoopmonitor 20014-2015, 23, bekeken op 10 mei 2016, https://issuu.com/filmonderzoek/docs/bioscoopmonitor_20142015_def

beperkte grootte van dit onderzoek was er geen ruimte om dieper op filmkarakters in te gaan, maar vervolgonderzoek zal zeker interessante resultaten kunnen opleveren.

De twee GOOISCHE VROUWEN films hebben vier sterke, werkende vrouwen in de hoofdrollen, allen tussen de eind dertig en vijftig jaar oud. De films nemen de nummer 1 en 2 positie in de Top 10 in van 2010-2015. Daarmee zijn zij een klinkend voorbeeld van de op handen zijnde ontwikkelingen van de rollen en rolverdeling voor oudere actrices in Nederlandse speelfilms. Op welke manier deze verandering zich verder zal ontwikkelen is echter nog moeilijk te zeggen aangezien we er midden in zitten; het is een proces in beweging. Sec gekeken naar films en de actrices wordt het aantal rollen voor oudere actrices groter en de verschillen tussen de oudere en jongere actrices kleiner. Hoewel de groei van het aantal oudere vrouwen binnen de Nederlandse bevolking wellicht van positieve invloed is op de stijging in het aantal rollen dat vertolkt wordt door vrouwelijke 40 plussers, valt er qua positieve representatie nog wel wat te behalen. De representatie van oudere vrouwen in films lijkt op liefdesgebied te verbeteren, maar op carrièrevlak is het bij lange na niet representatief voor de vrouwelijke Nederlandse beroepsbevolking. Hoewel de hoeveelheid rollen die oudere vrouwen mogen vertolken groeit, kan alleen de tijd uitwijzen of dit een eenmalige schop tegen de heersende jeugdnorm is of een permanente verandering ervan.

Bibliografie

Literatuur

Addison, Heather. "Must the Players Keep Young?": Early Hollywood's Cult of Youth." *Cinema Journal* 45, no. 4 (2006): 3-25.

Bazzini, Dorris et al. "The Aging Woman in Popular Film: Underrepresented, Unattractive, Unfriendly, and Unintelligent." *Sex Roles* 36, no. 7-8 (1997): 531-543.

Bruggeman, Daniëlle en Anneke Smelik. "De esthetiek en erotiek van ouderdom in de beeldcultuur ontrafeld." In *Seksualiteit van ouderen: Een multidisciplinaire benadering*, gedit door Aagje Swinnen, 267-290. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2011.

Jermyn, Deborah. "'Get a life, ladies. Your old one is not coming back': ageing, ageism and the lifespan of female celebrity." *Celebrity Studies* 3, no. 1 (Maart, 2012): 1-12.

Jermyn, Deborah. "Glorious, glamorous, and that old standby, amorous': the late blossoming of Diane Keaton's romantic comedy career." *Celebrity Studies* 3, no. 1 (Maart, 2012): 37-51.

Jermyn, Deborah. "Unlikely Heroines? 'Women of a Certain Age' and Romantic Comedy." *CineAction* 85 (22 december, 2011): 26-33.

Jess-Cooke, Carolyn. "Film Sequels: Theory and Practice from Hollywood to Bollywood." Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.

Kamp, Miriam van de. "Majors en de Nederlandse speelfilm, 1990-2005: Van ondergeschoven kindje naar kerstkraker." *TMG* 13, no. 2 (2010): 108-123.

Kessler, Eva Marie et al. "The portrayal of older people in prime time television series: the match with gerontological evidence." *Ageing & Society* 24, no. 4 (Juli 2004): 531-552.

Klap, Hans. "Gemengd Zwemmen." *Film* (1 mei 1990): 1-35.

Krämer, Peter. *The New Hollywood: From Bonnie and Clyde to Star Wars*. Londen: Wallflower Press, 2005.

Markson, Elizabeth en Carol Taylor. "Real versus reel world:." *Women & Therapy* 14, no. 1-2 (1993): 157-172.

Meijer, Maaïke. "De opmars van de vrouwelijke doctor Clavan: capabele oudere vrouwen steeds vaker in beeld." *Opzij* (juli/augustus, 2000): 44-47.

Schoots, Hans. *Van Fanfare tot Spetters. Een cultuurgeschiedenis van de jaren zestig en zeventig*. Amsterdam: Uitgeverij Bas Lubberhuizen, 2004.

Sontag, Susan. "The Double Standard of Aging." *The Saturday Review* (September 23, 1972): 29-38.

Whelehan, Imelda. "Ageing Appropriately: Postfeminist Discourses of Ageing in Contemporary Hollywood." In *Postfeminism and Contemporary Hollywood Cinema*, ge-edit door Joel Gwynne en Nadine Muller, 78-95. Palgrave Macmillan: New York, 2013.

Internet

CBS. StatLine. "Arbeidsdeelname; kerncijfers." 11 februari 2016, <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82309NED&D1=1,13-14,16-18&D2=l&D3=1,4-6,9-10,14-22&D4=0&D5=4,9,14,19,24,29,34,39,44,49,54,59,l&HDR=G4,T,G1&STB=G2,G3&VW=T>

CBS. StatLine. "Bevolking; geslacht, leeftijd en burgerlijke staat, 1 januari." 11 september 2015, <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=7461BEV&D1=0&D2=l&D3=0-100,121-130&D4=20,30,40,50,60,l&HDR=T,G3&STB=G1,G2&VW=T>

CBS. "Meer werkende vrouwen." 17 augustus 2015. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2015/34/meer-werkende-vrouwen>

CBS. "Meer vrouwen aan het werk: vooral in deeltijd." Hendrika Lautenbach en Godelief Mars. 7 maart 2012. <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2012/10/meer-vrouwen-aan-het-werk-vooral-in-deeltijd>

Film- en bioscoopbranche, jaarverslagen. Bekeken op 12 april 2016. <http://film-bioscoopbranche.nl/periodicals/JRV>

Holland Film Nieuws. 1 juni 1995. <http://film-bioscoopbranche.nl/issue/HFN/1995-06-01/edition/null/page/18>

Internet movie database. Bekeken op 12 april 2016. www.imdb.com

Moviemeter. Bekeken op 12 april 2016. www.moviemeter.nl

Nederlandse Vereniging van Bioscoopexploitanten, jaarverslag 2014. Bekeken op 10 april 2016. https://issuu.com/image-lisse/docs/jaarverslag2014_final_online

NRC. “Zo staan de Nederlandse vrouwen er op de arbeidsmarkt voor.” Ties Gijzel. 8 maart 2016. <http://www.nrc.nl/nieuws/2016/03/07/hoe-goed-scoort-nederland-op-internationale-vrouwendag>

Stichting Filmonderzoek. Bioscoopmonitor 20014-2015. Bekeken op 10 mei 2016. https://issuu.com/filmonderzoek/docs/bioscoopmonitor_20142015_def

Zevenberg, Lara. “Oudere actrices niet uitgerangeerd in Nederlandse filmwereld.” 26 november 2014. <http://www.nu.nl/film/3937261/oudere-actrices-niet-uitgerangeerd-in-nederlandse-filmwereld.html>

“2015 Golden Globes Tina Fey and Amy Poehler Full Monologue HD Cosby.” YouTube video, 2:10. Van de Golden Globes uitreikingen op 11 januari 2015. Gepost door “willjuan.” 12 januari 2015. <https://www.youtube.com/watch?v=dZRTIX4Dxo4>

Bijlagen

Top-10's

Top-10 Nederlandse Films 1970-1980 (zonder jeugdfilms en documentaires)

Nr.	Titel	Jaartal	Bezoek (x 1.000)
1.	Turks Fruit	1973	3.338
2.	Wat zien ik!?	1971	2.359
3.	Blue Movie	1971	2.335
4.	Keetje Tippel	1975	1.829
5.	Soldaat van Oranje	1977	1.547
6.	Help! De dokter verzuipt	1974	1.088
7.	Doctor Vlimmen	1978	0.757
8.	Max Havelaar	1976	0.697
9.	Grijpstra en de Gier	1979	0.657
10.	Frank en Eva	1973	0.651

Top-10 Nederlandse Films 1980-1990

Nr.	Titel	Jaartal	Bezoek (x 1.000)
1.	Flodder	1986	2.313
2.	Spetters	1980	1.124
3.	Schatjes	1984	1.048
4.	Ik ben Joep Meloen	1981	1.043
5.	Amsterdanned	1988	0.971
6.	Een vlucht regenwulpen	1981	0.744
7.	De boezemvriend	1982	0.716
8.	De lift	1983	0.648
9.	Van de koele meren des doods	1982	0.603
10.	Hoge hakken, echte liefde	1981	0.582

Top-10 Nederlandse Films 1990-2000

Nr.	Titel	Jaartal	Bezoek (x 1.000)
1.	Flodder in Amerika!	1992	1.494
2.	Filmpje!	1995	0.934
3.	Flodder 3	1995	0.411
4.	De kleine blonde dood	1993	0.358
5.	All stars	1997	0.299
6.	Left luggage	1998	0.244
7.	Karakter	1997	0.209
8.	De johnsons	1992	0.193
9.	Oeroeg	1993	0.145
10.	Eline Vere	1991	0.140

Top-10 Nederlandse Films 2000-2010

Nr.	Titel	Jaartal	Bezoek (x 1.000)
1.	Alles is liefde	2007	1.318
2.	Komt een vrouw bij de dokter	2009	1.211
3.	Zwartboek	2006	1.056
4.	Oorlogswinter	2008	0.843
5.	De storm	2009	0.741
6.	Costa!	2001	0.673
7.	De tweeling	2002	0.631
8.	The discovery of heaven	2001	0.544
9.	Ja zuster nee zuster	2002	0.459
10.	Volle maan	2002	0.455

Top-10 Nederlandse Films 2010-2015

Nr.	Titel	Jaartal	Bezoek (x 1.000)
1.	Gooische Vrouwen 2	2014	1.999
2.	Gooische Vrouwen	2011	1.919
3.	New Kids Turbo	2010	1.088
4.	Nova Zembla	2011	0.890
5.	Alles is Familie	2012	0.873
6.	Soof	2013	0.786
7.	Verliefd op Ibiza	2013	0.715
8.	Toscaanse bruiloft	2014	0.557
9.	De gelukkige huisvrouw	2010	0.521
10.	New Kids Nitro	2011	0.490